

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้นำเสนอตามหัวข้อ ต่อไปนี้

1. การจัดการศึกษาของโรงเรียนกึ่งอำเภอเกาะช้าง
2. แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน
3. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554)
4. แนวความคิดและหลักการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน
 - 4.1 การมีส่วนร่วมด้านวิชาการ
 - 4.2 การมีส่วนร่วมด้านงบประมาณ
 - 4.3 การมีส่วนร่วมด้านบุคลากร
 - 4.4 การมีส่วนร่วมด้านบริหารทั่วไป
5. ขั้นตอนและรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน
6. เทคนิคการวิจัยแบบสนทนากลุ่ม
7. ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การจัดการศึกษาของโรงเรียนกึ่งอำเภอเกาะช้าง

การจัดการศึกษาของโรงเรียนกึ่งอำเภอเกาะช้าง ซึ่งเป็นเกาะที่ใหญ่เป็นอันดับ 2 ของประเทศ มีพื้นที่ 429 ตารางกิโลเมตร รองจากเกาะภูเก็ต อยู่ห่างจากอำเภอแหลมงอบ ประมาณ 8 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดตราดประมาณ 25 กิโลเมตร ประชาชนมีการตื่นตัวทางการศึกษามากัน ประกอบด้วยคนไทยเชื้อสายจีน คนญวนและเขมร แบ่งการปกครองออกเป็น 2 ตำบล มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 6,217 คน ในแต่ละปีมีนักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างชาตินิยมท่องเที่ยวเกาะช้างปีละไม่ต่ำกว่าห้าแสนคน (กึ่งอำเภอเกาะช้าง, 2548, หน้า 1-15)

การจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษานั้น สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้กำหนดไว้ 6 ด้าน คือ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร ด้านกิจการนักเรียน ด้านธุรการ การเงินและพัสดุ ด้านอาคารสถานที่และด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนโดยทั้ง

6 ด้าน มีเป้าหมายหลักร่วมกัน คือ ให้นักเรียนมีความรู้ ความสามารถและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยมีวิชาการเป็นหลัก ส่วนงานอื่นเป็นงานสนับสนุนส่งเสริม ให้งานวิชาการมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2532, หน้า 19)

ปัจจุบันการจัดการศึกษาของกิ่งอำเภอเกาะช้าง มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา 4 โรงเรียน เปิดสอนระดับอนุบาล-ประถมศึกษาปีที่ 6 ระดับมัธยมศึกษาจำนวน 1 โรงเรียนและเป็นโรงเรียน ขยายโอกาสจำนวน 1 โรงเรียน (ศูนย์เครือข่ายพันธมิตรเกาะช้าง, 2549, หน้า 1-5) ซึ่งในการจัดการศึกษาที่ผ่านมายังไม่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและตลาดแรงงาน หรือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในอนาคตเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากภาคการเกษตรกรรมสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการ ทำให้ขาดแคลนกำลังคน (ศูนย์เครือข่ายพันธมิตรเกาะช้าง, 2549, หน้า 1-5)

ด้านบุคลากร ข้าราชการครูตามเกณฑ์ กค. ปี 2549 จำนวน 70 คน ตาม จ. 18 จำนวน 51 คน ตามที่ปฏิบัติการสอนจริง 49 คน ทำให้ขาดอัตรากำลังจำนวน 19 คน ดังนั้นภายในปี 2549 จะขาดอัตรากำลังรวม 19 อัตรา (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตราด, 2549) ในขณะที่ประชากรต่างถิ่นมีการอพยพเข้ามาเพื่อประกอบธุรกิจมากขึ้นส่วนชาวพื้นเมืองย้ายถิ่นฐานไปหาแหล่งทำกินในที่อื่น (แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล, 2549, หน้า 15) ส่งผลต่อคุณภาพนักเรียนในความรับผิดชอบทำให้อัตราซ้ำชั้นของนักเรียนในสังกัด ตกซ้ำชั้น ร้อยละ 3.45 เฉพาะนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ร้อยละ 8.09 (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตราด, 2549, หน้า 15) รวมทั้งปัญหาอาคารสถานที่ ภายในปี 2549 จะขาดแคลนห้องเรียนชั่วคราวใช้การไม่ได้ ปีละประมาณร้อยละ 2 หรือไม่ต่ำกว่าปีละ 8 ห้องเรียน และจะต้องหาอุปกรณ์ สื่อการสอนและครุภัณฑ์ ประจำห้องเรียนที่จำเป็นอีกจำนวนมากรวมทั้งงบประมาณ ค่าไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตราด, 2549, หน้า 17) และข้อจำกัดของการบริหารงานบุคคลของโรงเรียนกิ่งอำเภอเกาะช้างต้องรับนโยบายมาปฏิบัติในส่วนภูมิภาค ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบหลักเกณฑ์ ข้อบังคับ ตามที่ส่วนกลางกำหนดเป็นเหตุให้ขั้นตอนการปฏิบัติงานซ้ำซ้อน ไม่คล่องตัว ขาดครูเฉพาะสาขา เช่น วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์บุคลากรขาดการพัฒนาตนเองขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีภาระหนี้สินมาก (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตราด, 2549, หน้า 18)

ปัจจุบันพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดให้การบริหารและการจัดการศึกษาด้านพื้นฐานและอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญายึดเขตพื้นที่การศึกษา เป็นหลัก เพื่อความมีประสิทธิภาพและความคล่องตัวในการบริหารและการจัดการทั้งในด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบุคลากร

และด้านบริหารทั่วไป อันจะทำให้การดำเนินงานทางด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม
สิ้นสุดภายในเขตพื้นที่การศึกษาเป็นส่วนใหญ่

แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับชุมชน จะทำให้เข้าใจบริบทของชุมชนและกลุ่มในชุมชน
มากขึ้นซึ่งแนวคิดที่อธิบายถึงชุมชนไว้ 3 แนวคิด นอกเหนือจากความหมายของชุมชน ก็คือ
แนวคิดทางสังคมนิยม แนวคิดเชิงมนุษยวิทยาและแนวคิดชุมชนในรูปแบบใหม่ ดังรายละเอียด
ดังต่อไปนี้

แนวคิดทางสังคม

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2533, หน้า 7) ได้เสนอรูปแบบขององค์ประกอบชุมชนที่มี
ความสัมพันธ์ระบบต่าง ๆ เป็น 4 ประการ คือ

1. คน
2. ความสนใจของคนที่มีเรื่องเดียวกัน
3. การปฏิบัติต่อกัน
4. ความสัมพันธ์ของสมาชิก

สนธยา พลศรี (2533, หน้า 19) ได้กล่าวถึงชุมชนในฐานะหน่วยทางสังคม โดยการแบ่ง
ชุมชนออกเป็นลักษณะต่าง ๆ ได้แก่

1. การแบ่งตามจำนวนพลเมือง เช่น หมู่บ้าน เมือง นคร เป็นต้น
2. การแบ่งตามพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น ชุมชนอุตสาหกรรม ชุมชนการปกครอง
3. การแบ่งตามความสัมพันธ์กับหน่วยงานรัฐ เช่น ศูนย์อพยพ เป็นต้น
4. การแบ่งตามลักษณะพิเศษของประชาชน เช่น ไร่นาทาวน์ เป็นต้น
5. การแบ่งตามลักษณะทางด้านนิเวศวิทยา เช่น ย่านการค้า เข้มืองแร่ เป็นต้น
6. การแบ่งตามลักษณะกิจกรรมทางสังคม เช่น ศูนย์การขนส่ง เป็นต้น
7. การแบ่งตามหน่วยการปกครอง เช่น ตำบล อำเภอ เป็นต้น
8. การแบ่งตามความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม เช่น ชุมชนชนบท ชุมชนเมือง

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536, หน้า 10-13) กล่าวว่าไว้ในสังคมวิทยา หลักการศึกษา
วิเคราะห์และปฏิบัติงานชุมชนว่าสามารถแบ่งชุมชนออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะของชุมชนแบ่งตามการบริหารการปกครอง ซึ่งแบ่งโดยการพิจารณาจาก
ลักษณะการปกครองของไทย ได้แก่ ชุมชนหมู่บ้าน ชุมชนเขตสุขาภิบาล ชุมชนเขตเทศบาลตำบล
เทศบาลเมือง เทศบาลนครและกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

2. ลักษณะของชุมชนแบ่งตามกิจกรรมทางสังคม ได้แก่ ชุมชนเกษตรกรรม ชุมชนศูนย์การค้า ศูนย์กลางขนส่ง เขตอุตสาหกรรม ชุมชนศูนย์กลางของการบริการ

3. ลักษณะของชุมชนแบ่งตามความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม เป็นการแบ่งชุมชนในแง่ของความสัมพันธ์ทางสังคม ได้แก่ ชุมชนชนบท ชุมชนเมือง

ชุมชน หมายถึง หน่วยทางสังคมและจากความหมายที่หลากหลาย สรุปลักษณะรวมได้ว่าชุมชนประกอบด้วย (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2546, หน้า 29-30)

1. อาณาเขตบริเวณทางภูมิศาสตร์
2. ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
3. มีความผูกพัน

ปอปลิน (Poplin, 1979, pp. 9-18) ได้กล่าวถึงชุมชนใน 3 สถานะ คือ

1. ชุมชนในฐานะหน่วยทางภูมิศาสตร์
2. ชุมชนในฐานะหน่วยขององค์กรทางสังคม
3. ชุมชนในฐานะจิตวิญญาวุฒนธรรม

และนิยามลักษณะของชุมชนว่าต้องประกอบด้วย

1. กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันในพื้นที่หรือบริเวณหนึ่ง
2. สมาชิกที่มีการติดต่อระหว่างกันทางสังคม
3. สมาชิกมีความสัมพันธ์ต่อกันทางสังคม
4. มีความผูกพันทางจิตใจต่อระบบนิเวศน์
5. มีกิจกรรมร่วมกันเพื่อใช้ประโยชน์

นอกจากการศึกษาชุมชนในลักษณะดังกล่าว ในขณะเดียวกันก็สามารถพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ได้ทั้งแนวนอน (Horizontal) และแนวตั้ง (Vertical) ในแนวนอนนั้นรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล หรือระหว่างกลุ่มในระดับท้องถิ่น ส่วนในแนวตั้งหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกของบุคคลและกลุ่มมีขบวนการสังคมที่ประกอบด้วยความร่วมมือการแข่งขันและความขัดแย้ง ซึ่งมิติการวิเคราะห์เหล่านี้ให้คุณค่าที่นัยคำสั่งในการทำ ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตของชุมชนเป็นอย่างยิ่ง

แนวคิดทางมนุษยนิยม

แนวคิดของชุมชนในทางมนุษยนิยม (Humanistic Perspective) นี้บางคนเรียกคนเรียกว่าเป็นแนวคิดของกลุ่ม Utopia นักสังคมวิทยาที่มีอิทธิพลสำคัญต่อแนวคิดนี้ 2 คน คือ โรเบิร์ตและบราวเนลล์ (Robert & Brownell, 1979, p. 97) มีความคิดว่าชุมชนก่อเกิดมิตรภาพ

ความเอื้ออาทร ความมั่นคงและความผูกพัน นิสเบ็ท เห็นว่าสังคมสมัยใหม่ทำให้เกิดการสูญเสียความรู้สึกผูกพันของชุมชน (Sense of Community) ในข้อเขียนของนิสเบ็ท เรื่อง The Quest for Community นั้นเกิดจากเงื่อนไขของสังคมสมัยใหม่ที่ไม่สามารถตอบสนองให้กับปัจจุบันเกิดความมั่นคงเขาได้แสดงความคิดเห็นว่า ในลักษณะรัฐ การเมืองสมัยใหม่รัฐไม่สามารถตอบสนองการทางด้านจิตใจของคนได้ เพราะโดยธรรมชาติแล้วองค์กรเรานั้นมีขนาดใหญ่ ซับซ้อนเป็นทางการเกินไป รัฐอาจจะก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวในนามของรัฐ เช่น สงคราม แต่ในการตอบสนองอย่างปกติธรรมดาความต้องการของคนในเชิงการยอมรับมิตรภาพ ความมั่นคง ความเป็นสมาชิกรัฐบาลให้สิ่งเหล่านี้ไม่ได้

ทางเลือกที่นักคิดในแนวที่สองก็คือ การเรียกร้องให้ชุมชนมีขนาดเล็กและมีโครงสร้างที่แน่นเหนียว เพราะในชุมชนขนาดเล็กเท่านั้น จะช่วยฟื้นฟูสภาพความสัมพันธ์ทางสังคมให้ดีขึ้น เพราะจะรับผิดชอบต่อหน่วยที่เล็กที่สุด และกล่าวถึงชุมชนขนาดเล็กที่เน้นการกระทำที่เต็มไปด้วยความร่วมมือ ร่วมใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นสังคมที่ตนรู้จักกันอย่างใกล้ชิดและสนิทสนม

แนวคิดทั้งสองคนนี้ สะท้อนให้เห็นถึงการเรียกร้องต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ การขยายตัวของการเมือง ประชากร ที่ก่อให้เกิดสภาวะความแปลกแยก ความวิตกกังวล ความโดดเดี่ยว ไม่สนใจดี หรือรู้สึกรับผิดชอบตัดสินใจหรือรับผลประโยชน์นั้น ๆ (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2546, หน้า 34)

ส่วน อริยา เสวตมาร (2542, หน้า 191) กล่าวถึงการสร้างชุมชนว่าเป็นการแสดงออกถึงอำนาจและเป็นวาทกรรมของคนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนภายใต้ทางสังคม และประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ความหมายเกี่ยวกับชุมชนจึงมีทั้งความหมายที่หลากหลายและความหมายที่ขัดแย้ง มิได้มีความเพียงความเพียงความหมายเดียวหรือความหมายที่เป็นกลางและไม่ได้ยึดติดกับพื้นที่ ในของการนิยามหมู่บ้านให้ติดกับพื้นที่เกิดขึ้นจากการรัฐพยายามรวมศูนย์อำนาจด้วยการทำให้พื้นที่แตกออกเป็นหน่วยเล็ก ๆ เพื่อง่ายต่อการปกครอง สะท้อนให้เห็นกระบวนการที่หมู่บ้านผนวก เข้าสู่ระบบทุนและตลาด

โดยสรุป แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนทางมนุษยนิยมนี้มีลักษณะที่น่าสนใจคือ

1. ไม่ได้ให้ความสนใจหรือความสำคัญกับอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์หรือพื้นที่
2. เน้นความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์
3. เป็นลักษณะความรู้สึกเชิงอัตวิสัยของความเป็นชุมชน หรือแบบแผนในอุดมคติ

กล่าวคือ นำเสนอลักษณะชุมชนที่ควรจะเป็นชุมชนหรือชุมชนในอุดมคตินั่นเอง

แม้ว่าจะมีทัศนะอันหลากหลายเกี่ยวกับชุมชนก็ยังสามารถสรุปหาจุดร่วมได้ 2 ประการ

คือ

1. เป็นการกล่าวถึงวิวัฒนาการของการสมาคมของมนุษย์ (Human Association)
2. มีการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าการเปลี่ยนแปลงในลักษณะความเกาะเกี่ยวในสังคมมนุษย์เกิดจากการเกิดจากเปลี่ยนแปลงทางอุตสาหกรรมเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและเทคโนโลยี ลักษณะหนึ่งของการสมาคมของมนุษย์จะหายไปและจะมีลักษณะใหม่มาแทน

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนในรูปแบบใหม่

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนในรูปแบบใหม่ เกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาเทคโนโลยีและปัญหาของสังคมสมัยใหม่ที่มีความซับซ้อนและรุนแรงขึ้น การพิจารณาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหามิอาจจำกัดอยู่ในปริมาตรของชุมชนที่มีอาณาเขตภูมิศาสตร์เล็ก ๆ ได้เพียงลำพังเพราะบางปัญหาที่เกิดจากอิทธิพลภายนอกซึ่งบางครั้งการแก้ไขต้องการการรวมกำลัง ความร่วมและทรัพยากรจากภายนอกชุมชน

คุณลักษณะที่สำคัญของชุมชนในรูปแบบใหม่ สกูลเลอร์ (Schuler, 1996, p. 2598-A) กล่าวว่า มี 3 ประการ คือ

1. จิตสำนึกร่วม (Consciousness)
2. หลักการ (Principle)
3. จุดมุ่งหมาย (Purpose)

ดังนั้น ชุมชนในรูปแบบใหม่ จึงอาจมีลักษณะเป็น ชุมชนทางอากาศหรือผู้สนใจมีส่วนร่วมในรายการวิทยุ ชุมชนหรือเครือข่ายบน Internet ฯลฯ อาจกล่าวได้ว่าเป็นชุมชนที่ไม่จำเป็นต้องมีพื้นที่ทางกายภาพ ไม่จำเป็นว่าสมาชิกต้องพบปะกันโดยตรง แต่เป็นชุมชนที่อาศัยเทคโนโลยีการสื่อสาร และเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องสานความสัมพันธ์ และจิตสำนึกร่วมของสมาชิก

สกูลเลอร์ (Schuler, 1996, p. 2595-A) ได้กล่าวว่า ชุมชน คือ สายใย (Web) ของความสัมพันธ์ทางสังคมมีความเป็นเอกภาพ มีพลังงานความยึดโยง (Cohesive) การสนับสนุนเกื้อกูลกันและกันทำนองเดียวกันเทคโนโลยี ก็คือ สายใยที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์และการสื่อสารของผู้คนต่าง ๆ เทคโนโลยี การสื่อสารผ่านวิทยุ โทรศัพท์ แฟกซ์ ทีวี ไซเบอร์ และฐานะทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

ชุมชนในรูปแบบใหม่ อาจเรียกได้ว่าเป็น ชุมชนเสมือนเป็นจริง (Virtual Community) เป็นชุมชนที่กลุ่มคนอาจจะได้พบกันโดยตรงหรือไม่ก็ตาม แต่ได้มีโอกาสสื่อสารกันด้วยถ้อยคำ ภาษาและความคิดผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ชุมชนแบบนี้มีข้อดีกว่าชุมชนแบบอื่นตรงที่ว่าไม่มีอคติเกี่ยวกับเพศ อายุ เชื้อชาติ สีผิว เผ่าพันธุ์ รูปร่างหน้าตา เสียงพูด อากัปกริยาของสมาชิก ชุมชนเสมือนจริงเป็นเครื่องมือที่เชื่อมโยงผู้ที่มีความสนใจร่วมกันเข้าด้วยกันในชุมชนแบบเดิม

เราจะรู้จักผู้คนต่อเมื่อใดได้พบปะหน้าตาและต้องคบหาสมาคมกับผู้คนจำนวนไม่น้อยกว่าที่จะพบผู้ที่มีความสนใจในเรื่องที่เหมือนกับเรา แต่ในชุมชนประเภทนี้เราสามารถเข้าถึงแหล่งที่เราสนใจได้อย่างทันที นอกจากนี้ยังมีข้อดี คือ ช่วยคัดสรรกลั่นกรองข้อมูลที่สำคัญและเป็นและทันสมัยโดยไม่ต้องเก็บรวบรวมไว้มากมายเช่นแต่ก่อน (Rheingold, 1998, p. 121)

อย่างไรก็ดี มีข้อทักท้วงว่าชุมชนในรูปแบบใหม่นี้ไม่น่าจะถือว่ามีลักษณะเป็น ชุมชน เนื่องจากผู้เกี่ยวข้องไม่มีพันธะใด ๆ กับชุมชน มีอิสระที่จะเลือกเข้าร่วมเมื่อใดก็ได้หรือถอยออกไปเมื่อใดก็ได้ อีกทั้งข้อมูลข่าวสารที่สื่อถึงกันก็ไม่สามารถที่จะเชื่อถือได้ทั้งหมด

ชุมชนในรูปแบบใหม่นี้ ยังคงต้องการมีคุณสมบัติความเป็นชุมชนเกิดในพื้นที่อยู่บ้าง แต่ลักษณะความสัมพันธ์มีการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมที่ซับซ้อน โดยผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศที่รูปแบบกว้างขวางขึ้นทั้งในระดับชาติและในระดับดังกล่าวคือ สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นถ้าเป็นปัญหา ปัญหาหรือสิ่งนั้น ๆ ก็เชื่อมโยงไปในระดับที่กว้างขึ้นได้ และในทางตรงกันข้ามก็จะเป็นประโยชน์หรือมีผลต่อความรับผิดชอบร่วมกันในฐานะเป็นชุมชนในรูปแบบใหม่ที่มีจิตสำนึกร่วมกันมีหลักการและจุดมุ่งหมายร่วมกัน

สคูเลอร์ (Schuler, 1996, p. 2595-A) กล่าวถึงปัจจัยและทิศทางของชุมชนในรูปแบบใหม่ คือ ความเป็นปัจเจกบุคคลแต่ละบุคคล ระบบเศรษฐกิจ และการแพร่กระจายของเทคโนโลยีสารสนเทศอันไร้ขอบเขตที่จะสร้างวัฒนธรรมชุมชนแบบใหม่

โลอิส (Lois, 1999) ของกลุ่ม HUD ในอเมริกาได้กล่าวถึงชุมชนในปี ค.ศ. 2020 ว่าชุมชนจะอยู่บนพื้นฐานและหรืออยู่ในรูปแบบขององค์กรของรัฐบาลท้องถิ่นองค์กรเอกชนที่สามารถและส่งเสริมโดยการวางแผนร่วมกันโดยมีเครือข่ายคอมพิวเตอร์เป็นพื้นฐาน และการพัฒนาจะอยู่ในลักษณะของกิจกรรมความร่วมมือทางเทคนิคและการมีส่วนร่วมของรัฐและกลุ่มในท้องถิ่น

การเก็บข้อมูลในการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในชุมชนในครั้งนี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องนำเทคนิคกับการวิจัยในเชิงปรากฏการวิทยามาดำเนินการร่วมด้วยเพราะสิ่งที่เกิดขึ้นในทุกบรรยากาศในชุมชน สามารถนำมาดำเนินการทำงานอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนได้เป็นอย่างดี

ความหมายของชุมชน

ชุมชนเป็นคำที่มีการนำไปใช้อย่างกว้างขวางและใช้ในลักษณะแตกต่างกันออกไปคำว่าชุมชนตรงกับภาษาอังกฤษว่า Community ซึ่งพิจารณาคำในภาษาอังกฤษ Com มีความหมาย Together และจะเห็นว่ามีคำใกล้เคียงอีกหลายคำ เช่น Communal ของชุมชนเพื่อชุมชน Common ร่วมเป็นสมาชิกและ Commu ความรู้สึกผูกพันใกล้ชิด

พระธรรมปิฎก (2539, หน้า 14) ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้ว่า ชุมชนเป็นการร่วมของบุคคลเพื่อประกอบกิจกรรมในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เพื่อให้ชีวิตและหมู่คณะที่ดำรง เป็นชุมชนแห่งกัลยาณมิตร เพื่อการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ร่วมกัน

กาญจนา แก้วเทพ (2538, หน้า 14) กล่าวถึงชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกันมีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกันมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน และระดับเกินหมู่บ้านและผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน มีความรู้สึกว่าเป็นชุมชนเดียวกันนอกจากนี้ยังมีการดำรงรักษาและมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนาถ่ายทอดไปยังสู่ลูกหลานอีกด้วย

ประเวศ วะสี (2544, หน้า 33) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้ มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน

มาร์ค (Mark, 1994, p. 82) ให้ความหมายของชุมชนว่า คนจำนวนหนึ่งอาศัยในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความเชื่อ ผลประโยชน์ในกิจกรรมและมีคุณสมบัติอื่นที่คล้ายคลึงกัน คุณลักษณะเหล่านี้มีลักษณะเด่นเพียงพอ ที่จะทำให้สมาชิกนั้นตระหนักและเกื้อกูลกัน

ความหมายหรือคำจำกัดความของคำว่าชุมชนนั้น เป็นที่สนใจของกลุ่มนักสังคมวิทยามาเป็นเวลาช้านาน ทุกคนพยายามที่จะให้คำจำกัดความที่เหมาะสมที่สุดและถูกต้องที่สุด แต่ในขณะเดียวกันก็ยังไม่มีการยอมรับว่า คำจำกัดความอันไหนที่ถูกต้องที่สุด เพราะบางครั้งผู้ที่กำหนดความหมายขึ้นมา ก็พยายามอธิบายให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตนมีอยู่หรือหาเหตุผลมาประกอบให้เด่นชัดตามประสบการณ์ของตน ความหมายหรือคำจำกัดความของชุมชนนั้นเคลื่อนไหวได้อยู่เสมอ เพราะเกี่ยวข้องกับมนุษย์ซึ่งมีคุณสมบัติพิเศษ คือ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ดังนั้นคำจำกัดความของชุมชนจึงไม่สามารถหยุดนิ่งอยู่กับที่และเหมือนเดิมตลอดเวลา แต่ก็มีหลักการใหญ่คล้ายคลึงกันแตกต่างกันเพียงรายละเอียดเพื่ออธิบายในเรื่องที่ศึกษา เช่น คำจำกัดความ ของประเวศ วะสี (2536, หน้า 7) กล่าวว่า “ชุมชน คือ การที่คนจำนวนหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ ความเป็นชุมชนมีพลัง มีศักยภาพสูงในการแก้ปัญหา ทั้งทางเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและการเมือง ชุมชนที่เข้มแข็งจะก่อให้เกิดการพัฒนาการทุกด้าน” ซึ่งชุมชนควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. กลุ่มคนที่มาอยู่ร่วมกันในเขตพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เขตใดเขตหนึ่ง
2. มีเครือข่ายการปฏิสังสรรค์ เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางสังคม
3. กลุ่มคนที่มาอยู่ร่วมกัน มีความรู้สึกร่วมกันว่าเป็นชุมชนเดียวกันและมีความยึดมั่นกับ

ชุมชน

4. มีศูนย์กลางการบริการของกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม

อย่างไรก็ตาม การที่จะกำหนดว่า ชุมชนหนึ่งมีอาณาเขตสิ้นสุดที่ใดทำได้ยากเพราะชุมชนมีลักษณะเป็นระบบย่อยที่ต้องเชื่อมโยงกับระบบใหญ่ ถ้าใช้เกณฑ์บริการสาธารณะร่วมกัน เช่น บริการทางด้านสาธารณสุขก็อาจจะมีอาณาเขตลักษณะหนึ่งหรือขณะเดียวกันบริการด้านการศึกษาก็อาจจะมีอาณาเขตอีกลักษณะ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ รวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกัน มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติ จนถึงระดับหมู่บ้านและใหญ่กว่าระดับหมู่บ้าน และผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน มีความรู้สึกว่าเป็นคนชุมชนเดียวกัน นอกจากนี้ ยังมีการดำรงรักษาคุณค่าและมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา ถ่ายทอดไปยังลูกหลานอีกด้วย

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชน

ทะนงศักดิ์ คุ่มไชนะ (2540, หน้า 94) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอันชอบธรรมของทุกคนที่เราเคารพให้การยอมรับและยกย่องโดยการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงออกเกี่ยวกับการปรับปรุงวิถีชีวิตของเขา
2. งานพัฒนาเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับประชาชนเป็นจำนวนมาก เราจำเป็นต้องให้คนหมู่มากเหล่านี้ได้มีสิทธิมีเสียงในการแสดงออก
3. กลยุทธ์ทั้งหลายในการพัฒนาที่ยังไม่สามารถส่งผลถึงประชาชนผู้ด้อยโอกาสและยากจน และในทางตรงกันข้ามกลับส่งผลให้กลุ่มคนที่ได้เปรียบมีโอกาสมากขึ้นจึงจำเป็นต้องปรับปรุงกลยุทธ์ในการพัฒนาใหม่ โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนมากขึ้น
4. ประสบการณ์ที่ผ่านมาได้พบว่ามีโครงการจำนวนไม่น้อยที่ประสบความสำเร็จโดยอาศัยวิธีให้ประชาชนมีส่วนร่วมในรูปของการรวมกลุ่มและการจัดตั้งองค์กรประชาชน ในขณะเดียวกันก็มีตัวอย่างของโครงการที่ล้มเหลวเป็นจำนวนมาก อันหนึ่งมาจากไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม

5. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องของการปฏิบัติการเป็นกลุ่ม หรือของกลุ่ม อันเป็นผลมาจากความรู้สึกผูกพันของสมาชิกแต่ละคนที่เข้ามาร่วมเพื่อพิทักษ์ประโยชน์ของเขาและในขณะเดียวกันก็ได้ประโยชน์ส่วนรวมด้วยการมีส่วนร่วมจึงเป็นสิ่งจำเป็น

6. การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นตัวชี้วัดของการพัฒนาชุมชน ยิ่งประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากเท่าใดยิ่งแสดงว่าประชาชน จะได้รับประโยชน์จากการพัฒนามากยิ่งขึ้น

7. ประชาชนย่อมรู้ดีว่าตนเองกำลังต้องการอะไร มีปัญหาอะไรและอยากจะแก้ปัญหาอย่างไรถ้าให้โอกาสแก่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาช่วยทำให้โครงการต่างๆ ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชนได้ดีกว่า

ยูดิน วุฒิมณี (2534, หน้า 68) กล่าวถึง ความจำเป็นที่จะต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนว่า การดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้นมีจุดมุ่งหมาย คือ การสร้างความสุขความเจริญให้เกิดขึ้นกับประชาชนเป็นสำคัญ ดังนั้นการให้ผู้ที่จะเป็นผู้รับอันานิสงส์ของโครงการเป็นผู้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการทุก ๆ ด้าน ด้านในโครงการเป็นการขจัดปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชน ในการปฏิบัติงานตามโครงการต่าง ๆ เพราะจะเป็นการขจัดปัญหาในข้อจำกัดของฝ่ายเจ้าหน้าที่ของรัฐและความรู้สึกนึกคิดของประชาชน ทั้งนี้ เพราะการพัฒนาที่ไม่สามารถกระจายผลไปสู่ประชาชนส่วนใหญ่ได้อย่างจริงจังนั้น เนื่องจาก

1. ฝ่ายพัฒนาหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐมีจำนวนน้อยยากที่จะรับผิดชอบได้อย่างทั่วถึง
2. เจ้าหน้าที่ของรัฐมักจะเป็นผู้กำหนดปัญหาและลำดับความสำคัญของปัญหาไม่ค่อยตรงกับปัญหาและความคิดของประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นผู้รับการพัฒนา
3. เจ้าหน้าที่ของรัฐมักจะเป็นผู้กำหนดวิธีการ ขั้นตอนการแก้ไขปัญหา โดยไม่คำนึงถึงความสามารถของคนส่วนใหญ่
4. เจ้าหน้าที่ของรัฐมักกำหนดวิธีการ ขั้นตอนการแก้ไขปัญหา โดยคำนึงถึงประโยชน์ของตัวเองมากกว่าประโยชน์ของคนส่วนใหญ่

การมีส่วนร่วมมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะการพัฒนาประเทศแนวทางเศรษฐศาสตร์แนวใหม่ และยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบพึ่งตนเอง การพัฒนาคุณภาพชีวิตและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งได้มีนักวิชาการกล่าวถึงการมีส่วนร่วมดังนี้

สุมณฑา พรหมบุญ และคณะ (2541, หน้า 33-43) ได้กล่าวถึง แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมไว้ว่าหนทางที่จะไปสู่มิติแห่ง “การศึกษาตลอดชีวิต” และ “สังคมแห่งการเรียนรู้” ได้โดยการให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง และลงมือปฏิบัติกิจกรรมที่หลากหลายและยืดหยุ่น แม้ว่างานของสุมณฑา พรหมบุญ และคณะ จะมีฐานจากการศึกษาในระบบ แต่มีสาระที่นำมาพิจารณาประยุกต์เพื่อจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการทำงานกับชุมชนได้หลายประเด็นซึ่งเหตุผลที่สนับสนุนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ได้แก่

1. ความรู้และความจริงเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ในโลกถูกค้นพบใหม่เสมอ ๆ การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ในสังคมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ทุกคนต้องเรียนรู้วิธีที่จะแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

2. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ช่วยเตรียมสมาชิกของชุมชนให้พร้อมที่จะเผชิญกับชีวิตจริงเพราะลักษณะของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเปิดโอกาสให้ผู้รับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเองได้ลงมือปฏิบัติ ทำกิจกรรมกลุ่ม ฝึกทักษะการเรียนรู้ ทักษะการบริหารการจัดการ ทักษะการเป็นผู้นำ ผู้ตาม และที่สำคัญเป็นการเรียนรู้ ที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับชีวิตจริงมากที่สุดวิธีหนึ่ง

3. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี ฝึกฝนความเป็นประชาธิปไตย ฝึกการช่วยเหลือเกื้อกูล และการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขต่อชุมชน

4. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ช่วยลดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ทุกคนได้รับการยอมรับ ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เกิดความสุขในการอยู่ร่วมกัน

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจะช่วยให้สมาชิกได้รับประสบการณ์ที่สำคัญกับชีวิตจริง ได้รับการฝึกฝนทักษะการแสวงหาความรู้ ทักษะ การบันทึกความรู้ ทักษะการคิด ทักษะการจัดการกับความรู้ ทักษะการแสดงออกทักษะการสร้างความรู้ใหม่ และทักษะการทำงานกลุ่ม สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้สมาชิกได้รับการพัฒนาไปสู่การเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุข ทำให้ครูกับผู้ปกครองมีความสัมพันธ์และเจตคติที่ดีต่อกัน โรงเรียนและผู้ปกครองสามารถสร้างบทบาทใหม่ในความสัมพันธ์ระหว่างกันได้ ครูมีบทบาทใหม่ก็คือเป็นผู้สนับสนุน ครอบครัวยุคใหม่ส่วนผลที่เกิดขึ้นกับโรงเรียน ได้แก่ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง และชุมชนมีส่วนร่วมในกิจการโรงเรียนมากขึ้นและการสนับสนุนความพยายามในการปฏิรูป การที่พ่อ แม่ ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในกิจกรรมโรงเรียน ทำให้โรงเรียนได้รับการสนับสนุนเรื่องการปฏิรูป ส่วนผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนได้แก่ ความสัมพันธ์กับโรงเรียน และภาวะผู้นำ ซึ่งเป็นบทบาทใหม่สำหรับชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิทธิพื้นฐานอันชอบธรรมที่ทุกคนควรได้รับ เพื่อสิทธิทุกสิทธิในชุมชนนั้น ๆ รวมเป็นพลังชุมชนที่ยิ่งใหญ่ที่จะนำไปสู่การป้องกันปัญหา การแก้ ปัญหาซึ่งนำไปสู่การพัฒนาอันเกิดจากกระบวนการการมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นของกำหนด ปัญหา การกำหนดวิธีการแก้ปัญหา การปฏิบัติและการประเมินผล ทั้งนี้การมีส่วนร่วมของชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมียุทธศาสตร์การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานจริง ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายมีการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่แยกออกจากการเรียนรู้จากชีวิตจริง ดังนั้นผลของการมีส่วนร่วมจึงเป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงความเข้มแข็งของชุมชนได้เป็นอย่างดี

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน ย่อมมีความเกี่ยวข้องกับการกระทำทางสังคม

ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยหลายประการมิได้จำกัดเพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งและการกระทำของบุคคลในเรื่องใดก็ตามขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ เช่น เป้าประสงค์ ความเชื่อและค่านิยม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมา รวมทั้งความคาดหวังความผูกพันและความสามารถของบุคคลที่เป็นผู้กระทำซึ่งการมีส่วนร่วมด้านธุรกิจและด้านการศึกษาที่แสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมจากผู้ร่วมงานจะทำให้มีประสิทธิภาพดีขึ้น ฮอย และมิสเคิล (Hoy & Miskel, 1996, pp. 289-290) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพในโรงเรียนย่อมสามารถตัดสินใจร่วมกันได้ซึ่งสามารถส่งผลต่อคุณภาพการสอนเป็นการรองรับต่อการกระจายอำนาจที่จะมีขึ้น จอห์นสัน และโลแกน (Johnson & Logan, 2000, p. 311) การมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ วรูม และเยทตัน (Vroom & Yetton, 1973 อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิจารณ์, 2537, หน้า 183-184) ได้เสนอแนวทางในการที่จะกำหนดว่าเมื่อไร ควรจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและควรจะมีส่วนร่วมมากน้อยอย่างไรในการตัดสินใจ ตัวแบบของ วรูม และเยทตัน ได้เสนอแนะว่าการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนี้จะควรจะขึ้นกับธรรมชาติของปัญหา และสถานการณ์ในการกำหนดรูปแบบและปริมาณของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนั้น ได้เสนอกฎไว้ 2 กลุ่ม คือ

1. กฎกลุ่มแรกเป็นการส่งเสริมคุณภาพของการตัดสินใจ
2. กฎกลุ่มที่สองเป็นการส่งเสริมการยอมรับการตัดสินใจ

ในการตัดสินใจนั้นมีทางเลือกอยู่ 5 วิธี ตั้งแต่ผู้บริหารตัดสินใจเองคนเดียวไปจนถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างเต็มที่ ทางเลือกในการตัดสินใจทั้ง 5 วิธี มีดังนี้

1. ผู้บริหารใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้วตัดสินใจเองตามลำพัง
2. ผู้บริหารแสวงหาข้อมูลจากผู้อื่น แล้วตัดสินใจเอง
3. ผู้บริหารหารือกับผู้เกี่ยวข้องรายคน แสวงหาความคิดและข้อเสนอแนะแล้วตัดสินใจเอง
4. ผู้บริหารปรึกษากับผู้เกี่ยวข้องเป็นกลุ่ม แสวงหาความคิดเห็นร่วมกันโดยการอภิปรายแล้วตัดสินใจ

5. ผู้บริหารร่วมคิดกับกลุ่มเกี่ยวกับสถานการณ์ และปัญหาแล้วให้กลุ่มตัดสินใจ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2539, หน้า 1-2) ได้เสนอแนวความคิดว่าโรงเรียนจะพัฒนาความคิดได้จึงเกิดผลต่อการพัฒนานักเรียนได้อย่างแท้จริงถ้าทุกฝ่ายทุกคนในชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโรงเรียน รักโรงเรียน เข้ามาร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมจัดการศึกษาและพัฒนาโรงเรียนหรือบริหารงานโรงเรียน รวมทั้งช่วยสนับสนุนทรัพยากรทั้งกำลังแรงงาน และงบประมาณ แต่สภาพเงื่อนไขพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ไม่ได้นำศักยภาพของคนในชุมชนมามีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียน โดยเข้าใจว่าการกึ่งในการบริหารหรือการจัดการศึกษานั้นเป็น

ของโรงเรียน อีกทั้งชุมชนยังไม่เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของโรงเรียน ดังนั้นหากต้องการให้โรงเรียนเกิดการพัฒนาย่างยั่งยืนสมบูรณ์ ชัดเจน อย่างต่อเนื่องแล้ว ศักยภาพของการมีส่วนร่วมของชุมชนจะเป็นปัจจัยของการพัฒนาที่สำคัญที่สุด ซึ่งสภาพความสำเร็จของการมีส่วนร่วมมีดังต่อไปนี้คือ

1. มีองค์คณะบุคคลประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ครู ประชาชน และบุคลากรในองค์กรในชุมชนร่วมเป็นกรรมการ
2. คณะกรรมการโรงเรียนร่วมกันดำเนินการวางแผนบริหารและพัฒนาโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ
3. ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน การจัดกิจกรรมสนับสนุนการพัฒนานักเรียนในทุกด้านทั้งในและนอกโรงเรียน
4. ประชาชนในท้องถิ่นรับทราบความเคลื่อนไหว และความก้าวหน้าในการพัฒนาโรงเรียนอยู่เสมอ
5. ผู้นำท้องถิ่น ผู้ปกครอง และชุมชนเล็งเห็นว่าหากต้องการทำให้เป็นโรงเรียนที่มีคุณภาพมาตรฐาน รวมทั้งส่งเสริมศิลปะ การแสดง และการกีฬา หากได้รับการส่งเสริมการเรียนรู้จากสาธารณชน ก็จะเพิ่มพลังแห่งการเรียนรู้อย่างมหาศาล สื่อสารมวลชนนานาชาติต้องสร้างและถูกนำมาเป็นเครื่องมือส่งเสริมการเรียนรู้ของคนในประเทศโดยรวดเร็ว ส่วนอื่น ๆ ของสังคมที่ยังไม่ได้กล่าวถึง ที่ชุมชนสามารถค้นพบและนำมาใช้เพื่อให้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้จะต้องได้รับการสืบค้นอย่างเป็นรูปแบบ และเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

จะเห็นได้ว่าเมื่อใช้หลักการ “สังคมทั้งมวลเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียน” แล้วจะเปิดพื้นที่การศึกษาขึ้นเต็มประเทศ และเพิ่มปริมาณของการเรียนรู้ขึ้นมาอย่างสูงสุด

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การพัฒนาการศึกษา หากจะให้เกิดผลที่ดีที่สุดนั้นควรเกิดจากพลังและขีดความสามารถของชุมชนที่ได้ผลึกกำลังกันขึ้นมาผสมผสานกับการสนับสนุนจากพลังของการปกครองแห่งรัฐ การที่จะให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ดำเนินการฝ่ายเดียวนั้น นอกจากจะยากที่จะประสบความสำเร็จและผลงานไม่มั่นคงถาวรแล้ว ยังนำไปสู่การขยายช่องว่างและความขัดแย้งระหว่างพลังทั้งสองฝ่าย ความร่วมมือระหว่างชุมชนและรัฐ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนจึงประกอบด้วยการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและรัฐ (Local Participation) และการสนับสนุนจากภาครัฐความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับประชาชน และพอจะกล่าวสรุปได้อีกว่าการที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาจะต้องคำนึง ถึงอารมณ์ ความรู้สึก ค่านิยม จารีต ประเพณี และเหตุผลที่คิดตัวมาตั้งแต่แรกว่าสามารถเอื้ออำนวยต่อการมีส่วนร่วม ในการจัดการศึกษาที่ตนอยู่ได้ขนาดไหน เป็นการศึกษาถึงปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจของบุคคลอิประการหนึ่ง

การมีส่วนร่วมเป็นเรื่องของสัมพันธภาพของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ในชุมชนเห็นประโยชน์อย่างเดียวกันหันมาร่วมมือร่วมใจในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อบุตรหลานของตนเองให้ดีขึ้น ซึ่งการที่แต่ละบุคคลมีพฤติกรรมต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล ระบบสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ ความคาดหวังและคำนึงถึงประโยชน์ที่จะได้รับ ซึ่งเป็นการศึกษาถึงปัจจัยทางจิตวิทยาที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมอย่างหนึ่ง

จากการศึกษาดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า ผู้ปกครอง องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนถึงประชาชนโดยทั่วไปได้ให้ความสนใจ และมีความต้องการมีส่วนร่วมในการบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษา อย่างไรก็ตามประชาชนส่วนใหญ่มีความจำเป็นในเรื่องของภารกิจส่วนตัวและการประกอบอาชีพ จึงทำให้ไม่มีเวลาที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษามากนัก ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมการมีส่วนร่วม จึงทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมบางด้านน้อย ดังนั้นสถานศึกษาต้องส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และวัฒนธรรมในสังคมนั้น ๆ สถานศึกษาจึงควรส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ปกครอง องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนโดยทั่วไปให้มีส่วนร่วมในการบริหารและการจัดการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อมและมีความต่อเนื่อง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554)

ในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ประเทศไทยยังคงต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญหลายบริบท ทั้งที่เป็นโอกาสและข้อจำกัดต่อการพัฒนาประเทศ จึงต้องมีการเตรียมความพร้อมของคน และระบบให้มีภูมิคุ้มกัน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น โดยยังคงอัญเชิญ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวปฏิบัติในการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 และแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 และให้ความสำคัญต่อการรวมพลังสังคมจากทุกภาคส่วนให้มีส่วนร่วมดำเนินการในทุกขั้นตอนของแผนฯ พร้อมทั้งสร้างเครือข่ายการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาสู่การปฏิบัติ รวมทั้งการติดตามตรวจสอบผลการดำเนินงานตามแผนอย่างต่อเนื่อง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2550, หน้า 5-10)

โดยเหตุที่ในปัจจุบันปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคม มีความซับซ้อนและการพัฒนาอย่างยั่งยืนต้องอาศัยกระบวนการความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของหลายฝ่ายในสังคมในขณะการพัฒนาในระยะที่ผ่านมา ได้ทำให้ภาคประชาชนเติบโตและมีศักยภาพและมีความต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการของรัฐและบริหารจัดการชุมชน อีกทั้งภาครัฐเอง

มีขีดความสามารถจำกัด จำเป็นต้องเปิดโอกาสและส่งเสริม สนับสนุนให้ชุมชนและสังคมได้มีส่วนเข้ามาแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีแนวทางสำคัญ ดังนี้

1. จัดกระบวนการหรือกลไกการบริหารจัดการของรัฐ ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา การจัดทำแผน และดำเนินการแก้ไขปัญหของชุมชน
2. สนับสนุนให้มีคณะกรรมการของประชาชนในชุมชนและท้องถิ่นให้ร่วมคิดร่วมทำงานและเรียนรู้ประสบการณ์ความรู้ความสามารถซึ่งกันและกัน
3. ส่งเสริมให้มีเครือข่ายความร่วมมือ ระหว่างชุมชนหรือท้องถิ่นในการแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาด้านต่าง ๆ และผลกระทบจากการพัฒนา
4. จัดให้มีกระบวนการและช่องทาง ของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการพัฒนาเป็นสองระบบควบคู่กันไปคือระบบการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการพัฒนา ร่วมกับภาครัฐซึ่งเป็นระบบที่มีการปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันและระบบการจัดกิจกรรมการพัฒนาใหม่ โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างสมบูรณ์ซึ่งภาครัฐเป็นฝ่ายสนับสนุนในด้านนโยบาย มาตรการและงบประมาณสนับสนุน
5. เสริมสร้างวิสัยทัศน์และสร้างขีดความสามารถ ในการจัดการหรือการมีส่วนร่วมให้แก่องค์กรประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเอกชน สาธารณชน ภาคธุรกิจเอกชน เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินแผนงาน โครงการของรัฐหรือของชุมชน เช่น การใช้มาตรการจูงใจทางภาษี การสนับสนุนการฝึกอบรมด้านการจัดการและการส่งเสริมความร่วมมือกับฝ่ายอื่น ๆ ในสังคม
6. พัฒนาศักยภาพการดำเนินงาน ประชาสัมพันธ์ของรัฐและความร่วมมือระหว่างหน่วยงานประชาสัมพันธ์ภาครัฐ และเอกชนในการให้บริการข่าวสาร และข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาประเทศแก่ข้าราชการและประชาชนอย่างเพียงพอ เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจทัศนคติและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ

แนวความคิดและหลักการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นแนวคิดที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จของการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการศึกษาหรือในด้านอื่น ๆ ทั้งระดับนานาชาติ ระดับชาติ ระดับท้องถิ่น และระดับชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนมิใช่ของใหม่แต่เป็นเรื่องที่พยายามปฏิบัติกันมาหลายทศวรรษแล้ว จากการค้นคว้าเอกสาร บทความและงานวิจัยผู้ศึกษาได้รวบรวมความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2534, หน้า 67) กล่าวถึง สาละสำคัญของ การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา รวมตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวประชาชนเอง การที่จะสามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทเพื่อแก้ไขปัญหาและนำมาซึ่ง สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะต้องยอมรับในปรัชญาของ การพัฒนาชุมชนที่ว่า มนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขได้รับ การปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น พร้อมทั้งจะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันจะต้องยอมรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาสและได้รับการชี้แนะที่ถูกต้อง

เสริมศักดิ์ วิสารภรณ์ (2537, หน้า 182) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นการที่บุคคลหรือ คณะบุคคลเข้ามาช่วยเหลือ สนับสนุนทำประโยชน์ในเรื่องต่าง ๆ หรือกิจกรรมต่าง ๆ อาจเป็น การมีส่วนร่วมทั้งในกระบวนการตัดสินใจ หรือกระบวนการบริหาร ประสิทธิภาพขององค์การ ขึ้นอยู่กับการรวมพลังของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับองค์การนั้น ในการปฏิบัติภารกิจให้บรรลุเป้าหมาย วิธีการหนึ่งในการรวมพลังทางความคิด สติปัญญา และการกระทำนั้นคือการให้มีส่วนร่วม

สมพร เทพสิทธิ์า (2539, หน้า 13-14) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชน รวมทั้งองค์กรเอกชน องค์กรของประชาชนและภาคเอกชนสามารถ มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการพัฒนาทั้งในขบวนการตัดสินใจ วางแผนและจัดทำโครงการ

สถาบันดำรงราชานุภาพ (2539, หน้า 5) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการของความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนและหรือกลุ่มของประชาชนกับ หน่วยงานของรัฐด้วยเป้าหมายที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นและหรือมี บทบาทมาร่วมรับผิดชอบต่อการดำเนินการของรัฐ

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542, หน้า 14) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญของ แนวคิดประชาธิปไตยและหลักการเบื้องต้นของการมีส่วนร่วม คือ การตัดสินใจใด ๆ ก็ตาม ที่ส่งผลกระทบถึงบุคคลใด บุคคลเหล่านั้นควรเป็นผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจนั้น โดยหลักการนี้ การมีส่วนร่วมจะตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดที่ว่า บุคคลแต่ละคนย่อมทราบดีว่า ตนต้องการอะไร เพราะฉะนั้นการที่เหตุการณ์ใดก็ตามจะส่งผลกระทบถึงบุคคลใด บุคคลนั้นย่อมทราบดีว่าเขา ต้องการหรือไม่ต้องการอะไรและอะไรบ้างที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง

จากความสำคัญของการมีส่วนร่วมซึ่งเป็นหัวใจของการทำงานโดยเฉพาะงานทางด้านการ ศึกษาซึ่งคุณภาพนักเรียนคือความปรารถนาของผู้ปกครองเพราะ โรงเรียนประถมศึกษา เปรียบเสมือนโรงเรียนที่สอง 2 ของเด็กนักเรียน อันเป็นบุตรหลานของประชาชนในชุมชน หรือ

ดังนั้น การติดต่อกับประชาชนหลายกลุ่มอันได้แก่ ผู้ปกครองนักเรียน ครูอาจารย์ ข้าราชการ หรือองค์กรอื่น ๆ ตลอดจนประชาชนทั่วไปในชุมชนเป็นภารกิจของโรงเรียนที่จะสร้างประสานที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ดังจะเห็นจากแนวคิดต่าง ๆ ต่อไปนี้

เฮนเดอร์สัน (Henderson, 1986 อ้างถึงใน สุรศักดิ์ หลาบมาลา, 2535, หน้า 23) ได้เสนอแนะถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครองในกิจกรรมของโรงเรียนนั้นควรถือปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. ทุกกิจกรรมของทางโรงเรียนควรมีบรรยากาศแบบเปิดช่วยเหลือบริการและเป็นกันเอง
2. การติดต่อกับผู้ปกครอง ควรมีอย่างสม่ำเสมอ ชัดเจนและเป็นแบบสองทาง
3. ควรให้การยอมรับนับถือผู้ปกครองว่า เป็นครูพิเศษที่คอยให้ความช่วยเหลือเด็กและกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน
4. บางกรณี ควรให้ผู้ปกครองเข้าร่วมประชุมในการตัดสินใจ และเตรียมกิจกรรมของโรงเรียน
5. โรงเรียนควรถือเป็นนโยบายว่าจะนำผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน
6. ผู้บริหารโรงเรียนและผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริม และสนับสนุนผู้ปกครองให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน
7. โรงเรียนควรส่งเสริมและให้รางวัลหรือเอกสารแสดงความขอบคุณผู้ปกครองที่มีส่วนช่วยเหลือโรงเรียน
8. โรงเรียนควรจะเป็นนโยบายว่า โรงเรียนควรจะช่วยเหลือชุมชนและร่วมกิจกรรมของชุมชน

วูด (Wood, 1981 อ้างถึงใน จินตนา ธิปิน, 2539, หน้า 31) ได้กล่าวถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในโรงเรียนประถมศึกษา ควรร่วมมือกันทั้ง 3 ฝ่าย คือ ครู/โรงเรียน/นักเรียนและชุมชน/ผู้ปกครอง ซึ่งนอกจากผู้ปกครอง/ชุมชนและครู/โรงเรียนแล้ว Wood เห็นว่า นักเรียนควรมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนด้วย

เอปสแตน์ (Epstain, 1990, p. 25) ได้สรุปกิจกรรมที่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการกิจกรรม 5 อย่าง คือ

1. การเป็นผู้ปกครองต้องสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนของบุตรหลานให้เกิดขึ้นที่บ้าน
2. การกำหนดแนวทางสื่อสารกับผู้ปกครอง ให้มีส่วนร่วมกำหนดวิธีการติดต่อสื่อสารในกิจกรรมต่าง ๆ แก่ผู้ปกครอง เช่น ประชุมผู้ปกครอง การแจ้งผลการเรียนของเด็ก

3. การจัดโครงการสนับสนุนช่วยเหลือจากผู้ปกครอง เช่น การตั้งสมาคมผู้ปกครอง หาทุน การตั้งสโมสรผู้ปกครอง เป็นต้น

4. การเรียนรู้ของเด็กที่บ้านให้ผู้ปกครองทราบถึงบทบาทในการช่วยเหลือบุตรหลาน เกี่ยวกับการทำการบ้านและกิจกรรมการเรียนการสอนที่โรงเรียนจัดขึ้น

5. การเลือกตัวแทนผู้ปกครอง มีการฝึกการเป็นผู้นำในกรรมการต่าง ๆ ขององค์กรหรือ กลุ่มที่ตั้งขึ้น เช่น ในสมาคมผู้ปกครองและครู คณะกรรมการจัดทำหลักสูตร เป็นต้น

เบอร์เกอร์ (Berger, 1995, pp. 255-261) ได้กล่าวถึง ผู้ปกครอง ชุมชน และครู ต้องร่วมมือกันในทุกด้านเพื่อเสริมสร้างเด็กในความรับผิดชอบให้อยู่ในสังคมอย่างผู้ที่มีคุณสมบัติ ในตัว คือ เก่ง ดี มีสุข อันจะส่งผลดีเมื่อเติบโตใหญ่ โดยที่ผู้ปกครอง ชุมชน และครูต้องแสวงหา ความร่วมมืออย่างหลากหลายทุกรูปแบบเป็นต้นว่าด้านผู้ปกครองและชุมชนเป็นแหล่งข้อมูลแก่ครู และนักเรียนที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดจนงานบริหารของโรงเรียนในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนจัดให้มีขึ้น ในขณะเดียวกันทางโรงเรียนก็มี ส่วนช่วยผู้ปกครองและชุมชนในการพัฒนาอาชีพหรือความเป็นอยู่ต่าง ๆ ในลักษณะของการให้ ความรู้เพิ่มเติมหรือการบรรเทาปัญหาการใช้จ่ายทางการศึกษา เช่น การให้ทุนการศึกษาในรูปของ ทุนอุปหรือลักษณะของทุนต่าง ๆ เป็นต้น

กระทรวงศึกษาธิการ (2539, หน้า 75) จากแนวคิดในการปฏิรูปการศึกษาของ กระทรวงศึกษาธิการในการปฏิรูปการศึกษาใน 4 ด้าน คือ การปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา การปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา การปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน และ การปฏิรูประบบบริหารจัดการ ซึ่งในส่วนแนวคิดของการปฏิรูประบบบริหารจัดการประกอบด้วย

1. คำนึงความรับผิดชอบ ในการจัดการศึกษาให้กับผู้ที่ใกล้ชิดกับผู้เรียนมากที่สุด คือ โรงเรียน ครู ผู้ปกครองและชุมชน รวมทั้งกระจายอำนาจการตัดสินใจที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน การกำหนดเกณฑ์แห่งความสำเร็จการประเมินผล การตรวจสอบคุณภาพทางการศึกษาลงสู่โรงเรียน สถานศึกษาและชุมชน

2. กระจายอำนาจการบริหารจัดการจากส่วนกลางไปสู่สำนักงานพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมระดับจังหวัด สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมระดับเขตและสำนักงาน พัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมระดับอำเภอ ให้มากขึ้นโดยมีเป้าหมายดังนี้

2.1 ทำเป็นองค์กรระดับการจัดทำนโยบาย

2.2 ลดขั้นตอนการทำงานและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ให้น้อยลง

2.3 สนับสนุนให้มีการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบให้มากขึ้นในระดับปฏิบัติ

2.4 ให้ท้องถิ่นมีบทบาทมีอิสระในการตัดสินใจมากขึ้น

3. จัดระบบองค์กรกำกับดูแลการจัดการศึกษาเข้าด้วยกัน โดยให้มีนักบริหารระดับจังหวัดเป็นผู้กำกับดูแลในภาพรวม โดยได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการสำนักงานพัฒนาการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมระดับจังหวัด (ศสว.จ.) ซึ่งจะต้องมีการปรับองค์ประกอบให้ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน นักธุรกิจ นักวิชาการจากสถาบันการศึกษาระดับสูงเข้าร่วม ส่วนหน่วยงานหน่วยกลางจะมีภารกิจส่งเสริมสนับสนุนทางวิชาการและงบประมาณ

4. กำหนดให้มีมาตรฐานด้านกฎหมาย เช่น พระราชบัญญัติการศึกษา มติคณะรัฐมนตรีในการจัดการศึกษาขึ้นมาใช้บังคับให้หน่วยงานที่รับผิดชอบถือปฏิบัติให้เป็นแนวเดียวกันเป็นธรรมเนียมทางการศึกษาที่กำหนดขึ้นตอน วิธีการ มาตรการ ตลอดจนภารกิจรับผิดชอบไว้ในกฎหมายนั้น ๆ ซึ่งจะกำหนดให้มีกรรมการว่าด้วยการปฏิรูปและตรวจสอบคุณภาพการศึกษา กำหนดให้มีการตั้งกรรมการสถานศึกษา กำหนดให้มีเป้าหมายหลักทางการศึกษาแห่งชาติ กำหนดให้มีรายงานความก้าวหน้าทางการศึกษาต่อองค์กรประชาชนเพื่อให้ประชาชนทุกหมู่เหล่ามีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อการจัดการศึกษาของชาติโดยทั่วหน้ากัน

5. ปรับปรุงพระราชบัญญัติงบประมาณให้สอดคล้องกับค่าใช้จ่ายที่แท้จริงทางการศึกษา เพื่อขยายงบประมาณทางการศึกษาให้มีอัตราส่วนเพิ่มพูนปรับเปลี่ยนระบบการจัดสรรงบประมาณให้จัดสรรตรงไปยังจังหวัดและสถานศึกษาด้วยระบบเงินอุดหนุนตามแผน ปฏิบัติการประจำปีของสถานศึกษาที่มีกระบวนการจัดทำและผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการที่ปรึกษาสถานศึกษา

6. ปรับสภาพของคณะกรรมการที่ปรึกษาสถานศึกษาให้เป็นองค์กรคณะบุคคลที่มีการจัดตั้งและกำหนดบทบาท ครู ผู้นำชุมชน ผู้เรียน ผู้นำชุมชน นักธุรกิจ และองค์กรชุมชน ทั้งนี้ ภาระงานกรรมการจะมาจากฝ่ายผู้ปกครองและผู้นำชุมชนซึ่งสมาชิกในคณะกรรมการจะเลือกขึ้นเป็นประธานอยู่ในตำแหน่งคราวละ 2 ปี ผู้บริหารโรงเรียนจะเป็นเลขานุการ คณะกรรมการนี้จะมีบทบาทรับผิดชอบเรื่องการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาของโรงเรียน การอนุมัติหลักสูตร การประเมินผลการเรียน การประเมินครู ให้ความเห็นชอบแผนปฏิบัติการประจำปีของโรงเรียน งบประมาณการใช้จ่ายของสถานศึกษาแสวงหาทรัพยากรและงบประมาณเพิ่มเติมให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงพัฒนาสถานศึกษาตลอดจนให้ข้อเสนอแนะในการประเมินผู้บริหารสถานศึกษา และการดำเนินการอื่น ๆ ตามระบบการปรับปรุงและตรวจสอบคุณภาพสถานศึกษา คณะกรรมการสภาที่ปรึกษานี้จะได้รับการฝึกอบรมเพื่อให้เข้าใจบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบจากศูนย์การฝึกอบรมก่อนเข้ารับหน้าที่และจะได้รับเบี้ยประชุมและค่าใช้จ่ายที่จำเป็นจากงบประมาณที่สถานศึกษาได้จัดตั้งไว้

ประเวศ วะสี (2536, หน้า 12) ได้แสดงทัศนะต่อการจัดการศึกษาว่าการจัดการศึกษาไม่ใช่เรื่องของครูและโรงเรียนเท่านั้นทุกสิ่งทุกอย่างที่ควรเป็นไปเพื่อการเรียนรู้ไม่ว่าจะเป็น

ครอบครัว ชุมชน วัด โรงเรียน โรงงาน สื่อมวลชน เรียกว่า การศึกษาเป็นวิถีชีวิตเป็นทั้งวิถีการและเป้าหมายของกิจกรรมทุกชนิดของมนุษย์และได้เน้นยุทธศาสตร์ การปฏิรูปการจัดการศึกษาว่าสังคมทั้งมวลเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (All for Education) เพื่อเป็นเป้าหมายการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ทั้งนี้โดยมองว่าการศึกษาไม่ใช่เรื่องของครูและโรงเรียนหรือกระทรวงเท่านั้น แต่ต้องกระจายอำนาจไปสู่โรงเรียน ชุมชน ท้องถิ่นจัดการศึกษากันเอง โดยมีความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ มีองค์กรอิสระจัดสรรงบประมาณอุดหนุนการศึกษาของโรงเรียนสร้างกลไกประเมินผลการจัดการศึกษาที่เป็นอิสระและมีประสิทธิภาพ

จากประสบการณ์การบริหารจัดการที่ปฏิบัติกันมาที่รวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง และการบริหารจากบนลงล่าง (Top-Down) พบว่า ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงและพัฒนาได้มากนัก จึงเกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงในมโนทัศน์การบริหารจัดการแนวใหม่ คือการปรับโครงสร้างการบริหารจัดการ การกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปสู่โรงเรียนให้สามารถตัดสินใจด้วยโรงเรียนได้มากขึ้นและเน้นการตัดสินใจร่วม เพื่อการบริหารจัดการในหน่วยปฏิบัติหรือโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษา และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และสอดคล้องกับมโนทัศน์ของ SBM จึงกำหนดแนวทางสำหรับโรงเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ ดังนี้

การบริหารโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม

โรงเรียนเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่พัฒนาผู้เรียนโดยตรง ผู้เรียนจะมีคุณภาพขึ้นอยู่กับชุมชนและโรงเรียนที่ประกอบด้วยครู พ่อ แม่ ผู้ปกครอง นักเรียนและองค์กรที่เกี่ยวข้องควรได้ร่วมมือกันวางแผน ปรับปรุงโรงเรียน สร้างสรรค์ความเป็นเลิศให้เยาวชนของตนอย่างใกล้ชิดพร้อมทั้งรับผิดชอบต่อคุณภาพการศึกษา (กมล สุคประเสริฐ, 2541, หน้า 22)

เบียร์เรนส์ (Beerens, 2000, p. 30) กล่าวว่า การที่จะให้โรงเรียนได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องนั้นจะเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของปัจจัยต่อไปนี้

1. คณะกรรมการเป็นผู้ชี้นำวิสัยทัศน์การวางแผนยุทธศาสตร์ในการประเมินตลอดจนภาระงานขององค์กร
2. บิดามารดาผู้ปกครองตลอดจนชุมชน ให้การชี้แนะในโอกาสที่เหมาะสมเพื่อสนองต่อความต้องการอันแท้จริง
3. รัฐโดยองค์กรของรัฐในการกำหนดมาตรฐาน การสนับสนุน การประเมินตลอดจนการให้การรับรอง

การบริหารโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมเป็นการให้ผู้ปฏิบัติมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นการลดช่องว่างระหว่างผู้บริหารกับผู้ปฏิบัติ จึงเป็นนวัตกรรมทางการบริหารการศึกษาเพื่อ

ให้สถานศึกษามีอิสระในการบริหารแล้วจัดการการเรียนการสอน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544, หน้า 1) ซึ่งวงจรการบริหารโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมว่ามีลักษณะที่สำคัญ (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2542, หน้า 53) คือ

1. เป็นกระบวนการกำหนดจุดหมายของโรงเรียน การกำหนดนโยบาย การวางแผนงบประมาณ การนำไปปฏิบัติและประเมินผลในเชิงบูรณาการที่แตกต่างจากกระบวนการที่ใช้อยู่เดิม
2. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากคณะครู นักเรียน และชุมชนที่เหมาะสม มีการกำหนดบทบาทและความรับผิดชอบที่ชัดเจน
3. เน้นหน้าที่หลักของโรงเรียน คือการเรียนการสอนและบริหารแผนงานที่สอดคล้องกับรูปแบบปกติของงานโรงเรียน

ซึ่งวงจรการบริหารโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม มี 6 ขั้นตอนที่สำคัญคือ

1. การกำหนดจุดหมายและความต้องการ ซึ่งจำแนกจุดหมายของโรงเรียนออกเป็น 4 ประเภท คือ

- 1.1 จุดหมายสำหรับผลลัพธ์ของนักเรียน
- 1.2 จุดหมายเกี่ยวกับประสบการณ์การเรียนรู้
- 1.3 จุดหมายเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากร
- 1.4 จุดหมายเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียน เช่น เพื่อเปิดโอกาสที่หลากหลายให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน

2. การกำหนดเป้าหมายนโยบายเป็นความที่แสดงถึงจุดมุ่งหมาย และแนวทางการปฏิบัติงานอย่างกว้าง ๆ เพื่อบรรลุจุดหมายแนวทางนี้ อาจมีหนึ่งแนวหรือมากกว่า ใช้เป็นกรอบแนวทางการปฏิบัติของโรงเรียน ซึ่งในการกำหนดกรอบนโยบายนี้ ผู้บริหารอาจแสดงบทบาทหลายบทบาท เช่น นักริเริ่มนโยบาย นักวิเคราะห์นโยบาย นักวิจัยนโยบาย นักนำนโยบายไปปฏิบัติ และประเมินผลนโยบาย เป็นต้น

3. การกำหนดแผนงาน เป็นขั้นตอนแรกของการนำนโยบายมาสู่การปฏิบัติ
4. การจัดทำแผน และอนุมัติงบประมาณเป็นการแปลงนโยบายที่กำหนดโดยกลุ่มนโยบายไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลกับนักเรียน
5. การนำแผนไปปฏิบัติ
6. การประเมินผล

เคลด์เวล และสปิงค์ (Caldwell & Spink, 2001 อ้างถึงใน วิโรจน์ สารรัตนะ, 2542, หน้า 59) กล่าวว่าลักษณะของโรงเรียนที่เกิดขึ้นจากวงจรการบริหารแบบมีส่วนร่วมจากหลักการโดยทั่วไปจะมีลักษณะ ดังนี้

1. คณะครูจะมีส่วนร่วมในการกำหนดจุดหมายของโรงเรียนในระดับสูง
2. คณะครูจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของโรงเรียนในระดับสูง
3. ชุมชนจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของโรงเรียนในระดับสูง
4. คณะครูจะมีความเป็นหนึ่งเดียวและมีน้ำใจในความเป็นทีมในระดับสูง
5. คณะครู นักเรียน และชุมชน มีโอกาสมีส่วนร่วมที่เหมาะสมในกระบวนการจัดสรรงบประมาณ

กนกกร ยศไพบุลย์ (2542, หน้า 53) ได้กล่าวถึง ประโยชน์ของการบริหารแบบมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

1. เป็นการใช้กำลังสร้างสรรค์ของผู้ปฏิบัติงานทั้งหมด สมาชิกในกลุ่มทุกคนมีโอกาสประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน ตั้งเป้าหมายร่วมกันทำให้ได้ทราบแนวทางปฏิบัติที่เป็นไปในการทำงานเดียวกันมีปัญหอะไรก็ได้รับรู้ซึ่งกันและกัน และได้มีโอกาสร่วมกันแก้ปัญหาเป็นการใช้พลังสมองและพลังความคิดของบุคคลทุกคนอย่างแท้จริง
2. มีการวินิจฉัยสั่งการดีขึ้น การตัดสินใจสั่งการเป็นเรื่องที่ยากก็จริงแต่ถ้าได้ใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมจะช่วยให้การวินิจฉัยได้ดีมากเพราะ ได้รับทราบความคิดเห็นและรู้ข้อขัดข้องและวิธีการป้องกันแก้ไขทุกจุดอยู่แล้วจากการประชุมและปรึกษาหารือร่วมกัน
3. สนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติงานมีส่วนรับผิดชอบ กลุ่มบุคคลนั้นเมื่อได้มีโอกาสปรึกษาหารือ การทำงานร่วมกันแล้วความรู้สึกที่จะต้องรับผิดชอบในแผนงานและการปฏิบัติงานแผนงานที่กำหนดเพราะย่อมจะเกิดขึ้นตามไปด้วยทำให้รู้สึกว่ามีคณะกรรมการในเรื่องงานที่จะทำให้สำเร็จลุล่วงไป
4. มีความร่วมมือดีขึ้น การทำงานร่วมกันทำให้คนเรามีความเข้าใจซึ่งกันและกันดีขึ้น และเมื่อคนเรามีความเข้าใจสนิทสนมกันแล้วการให้ความร่วมมือก็จะตามมาด้วย
5. ช่วยให้อำนาจและกำลังใจดีขึ้น การทำงานเป็นกลุ่มหรือเป็นทีมทำให้ทุกคนมีความกล้าที่จะเผชิญกับปัญหา กล้าที่จะตัดสินใจแก้ปัญหาและไม่ต้องไปกลัวว่าถ้าผิดพลาดจะต้องรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียวเพราะทีมงานจะเป็นผู้ร่วมรับผิดชอบ
6. เป็นการให้เครดิต และส่งเสริมศักดิ์ศรีคนเราทุกคนนั้น ต้องการยอมรับและจากหมู่คณะหรือเพื่อนร่วมทีมหรือให้ทุกคนยอมรับว่าตนเองเป็นสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่มหรือของทีมงาน การใช้บริหารแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นการตอบสนองความต้องการของบุคคลในเรื่องนี้ เมื่อผลงานของทีมสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ตัวเองซึ่งเป็นสมาชิกคนหนึ่งก็พลอยได้หน้าได้ตาไปด้วย และทำให้รู้สึกภาคภูมิใจว่าตนเองก็มีศักดิ์ศรีเช่นคนอื่นเขาเหมือนกัน
7. สนับสนุนให้มีการยอมรับ การเปลี่ยนแปลง โดยปกติแล้วคนเรายังจะมีความรู้สึก

ต่อต้านความเปลี่ยนแปลง ดังนั้นการได้มีโอกาสทำงานร่วมกับกลุ่มหรือทีมจึงช่วยให้เกิดความเข้าใจมากขึ้นว่าเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกิดขึ้นทุกคนย่อมรู้ถึงเหตุผลของการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ เมื่อมีความเข้าใจแล้วการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงก็จะลดน้อยลงไปทำให้ยอมรับในเหตุผลที่ถูกต้องที่ควรมากขึ้นและไม่ทำให้เกิดการระแวงเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกิดขึ้น

กองพัฒนาบุคคล ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับประโยชน์ของการบริหารแบบมีส่วนร่วม (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2541, หน้า 21) ไว้ดังนี้

1. ช่วยสร้างความสามัคคีรวมพลังของบุคคลในองค์กร
2. ช่วยให้ทราบถึงความต้องการขององค์กรทั้งหมด
3. ช่วยเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการทำงานให้สูงขึ้น ลดความเลื่อยชาในการปฏิบัติงาน

การย้ายงานและการหยุดงาน

4. ช่วยลดความขัดแย้งและการต่อต้านของพนักงานระดับต่ำ
5. ช่วยสร้างบรรยากาศในการทำงานและทำให้สุขภาพจิตของคนในองค์กรดีขึ้น

สร้างสรรค์หลักการประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในองค์กร

6. ช่วยลดค่าใช้จ่ายในการบริหารงาน สามารถใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด
7. ทำให้พนักงานเกิดความรู้สึกว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรเป็นการแบ่งเบาภาระหน้าที่ของผู้บังคับบัญชา ในด้านการควบคุมงานให้น้อยลงและทำให้ผลงานดีขึ้น

เคลล์เวล และสปิงค์ (Caldwell & Spink, 2001 อ้างถึงใน วิโรจน์ สารรัตนะ, 2542, หน้า 62) กล่าวว่าการบริหารโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมก่อประโยชน์ให้กับผู้บริหารและผู้นำทางการศึกษาอื่น ๆ ดังนี้

1. ทำให้ผู้บริหารแสดงบทบาทการเป็นผู้นำทางการศึกษาได้ดีจากการทำงานร่วมกับผู้อื่นและโดยคนอื่น
2. การแสดงภาวะผู้นำในการทำงานร่วมกับผู้อื่นโดยผู้อื่นจะช่วยสร้างวัฒนธรรมการทำงานสู่ความเป็นเลิศ
3. ช่วยพัฒนาผู้นำทางการศึกษาอื่น ๆ จากการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทีม แผนงานหรือคณะทำงานต่าง ๆ

การบริหารแบบมีส่วนร่วมให้ประโยชน์หลากหลายประการแก่ ผู้บริหาร ผู้นำทางการศึกษาตลอดจนตัวบุคคลและชุมชนเพราะเป็นการลดช่องว่างระหว่างกันก่อให้เกิดความพร้อมที่รับการเปลี่ยนแปลงความมีจิตใจที่เห็นคุณค่าของส่วนรวมเป็นสิ่งสำคัญในการทำงานและความชื่นชมในคุณภาพของผลผลิต คือ ตัวนักเรียนในชั้นปลาย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2543, หน้า 62) ได้กำหนดแนวทางให้โรงเรียนประถมศึกษาเป็นสถาบันที่มีบทบาทต่อการพัฒนาคนให้เป็นคนที่มีความรู้ความสามารถ มีบุคลิกลักษณะและมีพฤติกรรมที่ดีงาม ดังนั้นการปฏิรูปการศึกษาตามนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ มุ่งที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาโดยให้ผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้นำและแสวงหาความร่วมมือจากชุมชนองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงในด้านการบริหารโดยมีคณะกรรมการ โรงเรียนซึ่งมาจากผู้ปกครององค์กรท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิมาช่วยบริหารโรงเรียนและมีแผนยุทธศาสตร์ของโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนต้องเปิดโอกาสและชักจูงบุคลากรต่าง ๆ มามีส่วนร่วมในการบริหาร โรงเรียนเพราะฉะนั้นสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จึงได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานไว้ ดังนี้

1. หลักการทำงานร่วมกัน การบริหารโรงเรียนให้ยึดหลักการ ดังนี้

1.1 การกำหนดเป้าหมายและหลักการทำงานร่วมกันไม่ใช่การสั่งการจากหน่วยเหนือ แต่เป็นการระดมแนวคิดประสบการณ์และความจำเป็นในพื้นที่มาหลอมรวมเป็นเป้าหมายขององค์กรที่จะยึดถือปฏิบัติร่วมกัน

1.2 การเปิดโอกาสให้หน่วยงานและสถานศึกษา ได้กำหนดวิธีการที่หลากหลายเพื่อสนับสนุนให้เด็กได้พัฒนาไปสู่ทิศทางที่พึงประสงค์

1.3 การพัฒนาบุคลากร

1.4 กระบวนการทำงานต้องโปร่งใสตรวจสอบได้

1.5 การทำงานเป็นเครือข่ายกับหน่วยงานอื่น

1.6 การทำงานต้องมีสมดุลสนองตอบต่อปัญหา และความจำเป็นของนักเรียนและประชาชนในพื้นที่

2. กลยุทธ์การบริหารโรงเรียน

2.1 องค์กรท้องถิ่นและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโรงเรียนจะพัฒนาได้ดีเกิดผลต่อการพัฒนานักเรียนอย่างแท้จริงถ้าทุกฝ่ายทุกคนในชุมชน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของโรงเรียน รักโรงเรียน เข้ามาร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมจัดการศึกษาและพัฒนาโรงเรียน รวมทั้งสนับสนุนทรัพยากรทั้งบุคคลและงบประมาณ

2.2 บุคลากรทุกฝ่ายและคณะกรรมการโรงเรียน ร่วมกันวางแผนพัฒนาโรงเรียน

2.3 ใช้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับแนวโน้มของการพัฒนาเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงของสถานะแวดล้อม ความต้องการของชุมชน นโยบายจัดการศึกษาและศักยภาพของโรงเรียนในการวางแผนพัฒนาโรงเรียน

3. แนวทางการดำเนินงาน

3.1 บุคลากรทุกฝ่ายและคณะกรรมการ โรงเรียน ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและโรงเรียน

3.2 ประชุมคณะครู คณะกรรมการ โรงเรียนระดมสมองเพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงานที่ได้ผลที่สุดเป็นยุทธศาสตร์หลักในการพัฒนาโรงเรียนและนักเรียน โดยนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและโรงเรียนมาเป็นข้อมูลวิเคราะห์ผลกระทบความเป็นไปได้ ความเหมาะสม ก่อนกำหนดวัตถุประสงค์

3.3 ร่วมกันปฏิบัติตามแนวทางการดำเนินงาน

3.4 ร่วมกันประเมินผลการดำเนินงานและนำผลไปปรับปรุงแก้ไขแนวทางการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

3.5 สรุปผลการพัฒนาโรงเรียนและรายงานความก้าวหน้าต่อคณะกรรมการ โรงเรียน ชุมชน

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงษ์ (2540, หน้า 84-92) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเงื่อนไขหรือปัจจัยที่จะทำให้โรงเรียนสามารถทำงานร่วมกับชุมชนได้ใน 2 เงื่อนไขหลัก คือ

1. เงื่อนไขที่จำเป็น ได้แก่

1.1 บุคลากรที่เกี่ยวข้องต้องมีทัศนคติที่เห็นคุณค่าและความสำคัญของการเรียนรู้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาความรู้และจิตสำนึกของตนเองและการเรียนรู้ที่ดียังหนึ่งนั้นเกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและเกิดขึ้นระหว่างปฏิบัติ

1.2 บุคลากรต้องมีทัศนคติที่เคารพ และเชื่อมั่นในศักยภาพในการพัฒนาตนเองโดยไม่ยึดติดในเชิงการพัฒนา เพื่อเสริมความเชื่อในข้อ 1.1 และ 1.2 และยังเป็นการส่งเสริมให้บุคคลยอมรับความแตกต่างระหว่างกันและทำให้ความร่วมมือดำเนินไปโดยราบรื่น

2. เงื่อนไขที่พอเพียง ได้แก่

2.1 การมีวิสัยทัศน์ในเรื่องการศึกษาของชุมชนร่วมกัน

2.2 การมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากภาคีอื่น

2.3 โครงสร้างของระบบการจัดการเป็นแนวราบ

2.4 นโยบายต้องปรับให้เกิดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชนมากขึ้น

2.5 ชุมชนอยู่ในสภาพที่สามารถพัฒนาได้ เช่น มีความเข้มแข็งพอ มีทรัพยากร มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถพัฒนาได้ เป็นต้น

ขณะเดียวกันได้เสนอวิธีการดำเนินความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชนไว้ ดังนี้

1. แสวงหาระบบหรือกลไกในการสร้างหรือพัฒนานุเคราะห์ ให้มีทัศนคติและวิสัยทัศน์ที่เอื้อต่อการเกิดความร่วมมือและการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดการปรึกษาหารืออย่างจริงจังร่วมกันระหว่างผู้ที่มองเห็นประเด็นปัญหา มีทัศนคติหรือวิสัยทัศน์ร่วมกันอยู่แล้ว

2. จากข้อหนึ่งขยายไปสู่การร่วมคิดวิเคราะห์ กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาและวางแผนกิจกรรมเพื่อนำไปสู่การร่วมมือกันจัดกิจกรรมการพัฒนา เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและเกิดความคิดในการศึกษาของชุมชน

3. จัดกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติและการจัดการตามกิจกรรมที่กำหนดในข้อสอง โดยการสรุปประเมินผลการดำเนินการร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ

4. แสวงหาแนวทางการขยายความคิด กิจกรรมการเรียนรู้ไปสู่ประชาชนในชุมชนและภาคีต่าง ๆ เพื่อขยายการมีส่วนร่วมให้ทั่วถึง และผลักดันให้เกิดโครงสร้างของกิจกรรมแนวราบอย่างต่อเนื่อง

5. สำรวจหารูปแบบและระบบของความร่วมมือและความสัมพันธ์กับภาคีอื่น ๆ ภายนอกชุมชนที่จะพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นบูรณาการ

วิชิต นันทสุวรรณ และจำนง แรกพินิจ (2541, หน้า 3) ได้กล่าวถึงบทบาทของชุมชนและรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชนว่า ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาร่วมกับโรงเรียนนับตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมินผลและร่วมรับประโยชน์ โดยรัฐได้ปรับปรุงและพัฒนาการจัดการสถานศึกษาให้เอื้อต่อแนวคิดนี้ เช่น การจัดตั้งโรงเรียนชุมชน โครงการมัธยมศึกษา เพื่อพัฒนาชนบทและโครงการศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท การจัดการศึกษาภายใต้โครงสร้างทางการศึกษาที่รวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลางไม่สามารถนำมาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ ประกอบกับกระแสการกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปสู่ท้องถิ่นได้ก่อตัวแรงขึ้น ซึ่งเป็นช่องทางหนึ่งที่เปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วม ซึ่งบทบาทของชุมชนและรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนภายใต้โครงสร้างที่เป็นอยู่นี้ชุมชนจะได้เข้ามามีบทบาทหรือการมีส่วนร่วมกับการจัดการศึกษาบทบาทและรูปแบบที่สำคัญ คือ

1. บทบาทผู้สอนผู้ถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ ชุมชนเข้าไปมีบทบาทในด้านนี้ผ่านทางผู้นำและผู้รู้หรือผู้มีภูมิปัญญา ตลอดจนประเพณีและพิธีต่างๆ ที่สามารถนำเป็นเครื่องมือถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ที่มีคุณค่าที่ชุมชนมีอยู่ไปสู่ผู้เรียน

2. บทบาทการบริหารและการจัดการศึกษาในโรงเรียน ส่วนใหญ่บทบาทในด้านนี้ของชุมชน จะได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ จากโรงเรียน โดยอาศัยระเบียบคำสั่งของราชการมารองรับ เช่น คณะกรรมการโรงเรียนซึ่งเป็นรูปหนึ่งของการบริหารและการจัดการศึกษาร่วมกัน

ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

โซเวลล์ (Sowell, 1996, pp. 24-25) ได้กล่าวถึงกลุ่มคนต่างๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรร่วมกับโรงเรียนได้แก่ กลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐ กลุ่มอาชีพต่าง ๆ และเชี่ยวชาญพิเศษ และกลุ่มนักธุรกิจและอุตสาหกรรมรวมทั้งกลุ่มของผู้ปกครองนักเรียน

ทาวน์เซนด์ (Townsend, 1994, p. 157) ได้ให้ระดับการเข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนของชุมชนหรือบุคคลภายนอกที่เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนจัดการศึกษากับโรงเรียนไว้ 3 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 บุคลากรในชุมชนตระหนักดีว่า การที่เข้ามาสนับสนุนในการจัดการศึกษากับทางโรงเรียนมีความสัมพันธ์ต่อผลผลิตทางการศึกษาของโรงเรียน

ระดับที่ 2 บุคลากรในชุมชน เชื่อว่าชุมชนจะได้รับผลโดยตรงในการเข้ามาช่วยเหลือ

ระดับที่ 3 เกิดจากได้รับการร้องขอให้เข้ามาสนับสนุนโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544, หน้า 58) ระบุว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนทางการศึกษาทำให้ทุกฝ่ายเกิดความเข้าใจในคุณค่าของคน และนำคุณค่านี้มาสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ การร่วมมือกันทุกฝ่าย คือ การสร้างพลังอันแข็งแกร่งร่วมกันซึ่งจะเกิดผลแก่เด็กและเยาวชน อันเป็นความหวังของเราทุกคน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารโรงเรียน เป็นรูปแบบของการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์ของ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เน้นให้สังคมเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษาในการจัดการศึกษาของชุมชน มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการบริหารสถาน

สำหรับหน่วยงานต้นสังกัดของโรงเรียนกึ่งอำเภอเกาะช้าง คือ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตราด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดภาระงานการบริหารโรงเรียนไว้รวม 4 งาน และการจัดโครงสร้างองค์กรของสถานศึกษาเพื่อรองรับการกระจายอำนาจให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 โดยกระจายอำนาจการบริหารใน 4 ด้าน (ธีระ รุญเจริญ, 2546, หน้า 66-67) คือ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบุคลากร ด้านบริหารทั่วไป

เนื่องจากโรงเรียนในกึ่งอำเภอเกาะช้างที่จะศึกษาค้นคว้าวิจัย เป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้วิจัยจึงใช้กรอบภาระงาน 4 งาน ตามหลักการกระจายอำนาจหรือตามแนวทางการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ที่เป็นยุทธศาสตร์การบริหารที่มอบอำนาจ การตัดสินใจ ในการบริหารสถานศึกษาจากส่วนกลางหรือเขตพื้นที่การศึกษายังสถานศึกษาโดยตรง ดังนั้นภารกิจหลักของสถานศึกษาเป็นการตัดสินใจดำเนิน

กิจกรรมของสถานศึกษา ซึ่งมีผู้เสนอข้อบ่งชี้ดังนี้

1. การกำหนดเป้าหมายของสถานศึกษา สถานศึกษาจะกำหนดปรัชญา เป้าหมาย การปฏิบัติงานของตน ตลอดจนกำหนดยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการ
2. การบริหารงบประมาณ หมายถึงการจัดหางบประมาณของสถานศึกษาให้เพียงพอ
3. การบริหารทรัพยากรบุคคล สถานศึกษามีอำนาจกำหนดหน้าที่ในการกำหนดความต้องการเกี่ยวกับทรัพยากรบุคคลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ
4. การบริหารหลักสูตรและการเรียนการสอน นอกจากสถานศึกษาจะใช้หลักสูตรแกนกลางที่ดำเนินการโดยส่วนกลางหรือเขตพื้นที่แล้ว สถานศึกษายังสามารถกำหนดจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นที่สอดคล้องกับสภาพชุมชน
5. การบริหารทั่วไป ได้แก่ การบริหารจัดการภายในสถานศึกษา (อุทัย บุญประเสริฐ, 2545, หน้า 202-203)

การบริหารงานวิชาการ

งานวิชาการ ถือเป็นหัวใจสำคัญยิ่งของการจัดการศึกษาในระดับสถานศึกษา การบริหารงานวิชาการต้องมีความเข้าใจในการบริหารการศึกษา เข้าใจจุดมุ่งหมายของหน่วยงาน และเข้าใจหลักการบริหารวิชาการเพราะเป็นกระบวนการดำเนินงานเกี่ยวกับหลักสูตรและการสอน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ตามที่กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมายของการพัฒนาของผู้เรียน โดยทั่วไปงานวิชาการจะมีรายละเอียดภาระงาน เกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้ การจัดเตรียมการเรียน การสอน การจัดวัสดุอุปกรณ์ประกอบหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอน การส่งเสริมการสอน การวัดและประเมินผลการดำเนินงานเกี่ยวกับห้องสมุด/แหล่งความรู้ การนิเทศติดตามผลการวางแผนและกำหนดวิธีดำเนินการทางด้านวิชาการรวมถึงการประชุมทางวิชาการ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2543, หน้า 47) โดยเฉพาะยุคการปฏิรูปการศึกษานั้น งานด้านวิชาการเกี่ยวกับปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น (ปัญญา แก้วกษิร และสุภัทร พันพัฒนกุล, 2544, หน้า 11)

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535, หน้า 41) กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการเป็นงานที่สำคัญสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา เนื่องจากการบริหารงานวิชาการเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษา โดยเฉพาะการปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนและเป็นเครื่องชี้ความสำเร็จและความสามารถของผู้บริหาร การบริหารงานด้านวิชาการควรจะควบคุมตั้งแต่วางแผนเกี่ยวกับวิชาการ การจัดการดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนการสอน การจัดบริหารการเรียนการสอนและการจัดการวัดและประเมินผล รวมทั้งการติดตาม ประกอบด้วยงานต่อไปนี้

1. การวางแผนเกี่ยวกับงานวิชาการ เป็นการวางแผนเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้การจัดการล่วงหน้าเกี่ยวกับการเรียนการสอน มีรายละเอียด ดังนี้

1.1 แผนปฏิบัติงานวิชาการ ได้แก่ การประชุมเกี่ยวกับหลักสูตรและการจัดปฏิทินการศึกษาความรับผิดชอบงานตามภาระหน้าที่ การจัดชั้นตอนและเวลาในการทำงาน

1.2 โครงการสอน เป็นการจดยละเอียดเกี่ยวกับวิชาการที่สอนตามหลักสูตร

1.3 บันทึกการสอน เป็นการแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับ การกำหนดเนื้อหาที่จะสอนแต่ละคาบเวลาแต่ละสัปดาห์โดยวางแผนไว้ล่วงหน้าและยึดโครงการสอนเป็นหลัก

2. การจัดดำเนินการ เกี่ยวกับเรียนการสอน เพื่อให้การสอนในสถานศึกษาดำเนินไปด้วยดีและสามารถปฏิบัติได้จึงต้องมีการจัดเกี่ยวกับการเรียนการสอน ดังนี้

2.1 การจัดการตารางสอนเป็นการกำหนดวิชาการเวลาผู้สอนสถานที่ตลอดจนรายวิชา

2.2 การจัดชั้นเรียน เป็นงานฝ่ายวิชาการจะต้องปรึกษากับฝ่ายอาคาร และสถานที่ นอกจากนี้ การจัดชั้นเรียนยังต้องคำนึงถึงสิ่งอำนวยความสะดวก ถูกต้องตามหลักสูตรของสภากิจบาลและหลักจิตวิทยา

2.3 การจัดครูเข้าสอน ต้องพิจารณาในด้านบุคลากรทั้งนี้รวมถึงการเชิญวิทยากรภายนอกมาช่วยสอนด้วย

2.4 การจัดแบบเรียน เป็นการหาแบบเรียนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับหลักสูตร โดยเฉพาะที่หลักสูตรที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดอีกด้วย

2.5 การปรับปรุงการเรียนการสอน เป็นการพัฒนาครูผู้สอนให้ก้าวหน้าทันวิทยาการเทคโนโลยีใหม่ๆ

2.6 การฝึกงาน จุดมุ่งหมายของการฝึกงาน เป็นการให้นักเรียน รู้จักนำเอาทฤษฎีมาใช้กับชีวิตจริง ทั้งยังให้ผู้เรียนยังเห็นปัญหาที่แท้จริงในสาขาวิชาและอาชีพนั้นเพื่อเตรียมตัวที่จะออกไปเผชิญกับชีวิตจริง

3. การจัดการบริหารการเรียนการสอนและการจัดการวัดผลประเมินผล เป็นการจัดสิ่งที่มีอำนวยความสะดวกและส่งเสริมการจัดหลักสูตรและโปรแกรมการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพได้แก่

3.1 การจัดสื่อการเรียนการสอน เป็นสิ่งที่เอื้อต่อการศึกษา ของนักเรียนเน้นเครื่องมือและกิจกรรมให้ครูใช้ในการเรียนการสอน

3.2 การจัดห้องสมุดเป็นที่รวมหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์และวัสดุอุปกรณ์ที่เป็นแหล่งวิชาให้นักเรียนได้ศึกษาและค้นคว้าเพิ่มเติม

3.3 การนิเทศการสอน เป็นการช่วยเหลือและแนวครุให้เกิดการปรับปรุงแก้ไข ปัญหาการเรียนการสอน

3.4 การวัดผลประเมินผล เป็นกระบวนการที่ใช้เครื่องมือในด้านตรวจสอบและ วิเคราะห์ผลการเรียน

การบริหารวิชาการในยุคปฏิรูปการศึกษา โรงเรียนและสำนักงานจะมีโครงการ คัดสนใจมากขึ้น ทั้งนี้เป็นไปตามหลักการกระจายอำนาจการศึกษาที่ให้สถานศึกษาและสำนักงาน รับผิดชอบการบริหารงานวิชาการโดยตรง เป็นเรื่องที่สถานศึกษาและสำนักงานจะต้องปรับตัว อย่างมาก ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องรู้เข้าใจและมีทักษะเกี่ยวกับหลักสูตรและการสอนมากขึ้น โรงเรียนจึงจะประสบความสำเร็จในการบริหารงานวิชาการ (ปัญญา แก้วกษิร และสุภัทร พันพัฒนกุล, 2544, หน้า 11)

การบริหารงานวิชาการ งานวิชาการเป็นงานหลักหรือเป็นภารกิจหลักของสถานศึกษา ที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มุ่งให้ กระจายอำนาจในการบริหารจัดการไปให้สถานศึกษาให้มากที่สุด ด้วยเจตนารมณ์ที่จะให้ สถานศึกษาดำเนินการได้โดยอิสระ คล่องตัว รวดเร็ว สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สถานศึกษามีความเข้มแข็งในการบริหารและการจัดการ สามารถพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการ เรียนรู้ ตลอดจนการวัดผล ประเมินผล รวมทั้งการวัดปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพนักเรียน ชุมชน ท้องถิ่น ได้อย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้สถานศึกษาดำเนินงานด้านวิชาการได้โดยอิสระ คล่องตัว รวดเร็วและ สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน สถานศึกษา ชุมชนและท้องถิ่น
2. เพื่อให้การบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษาได้มาตรฐานและมีคุณภาพ สอดคล้องกับระบบประกันคุณภาพการศึกษา และการประเมินคุณภาพภายใน เพื่อพัฒนาตนเอง และการประเมินจากหน่วยงานภายนอก
3. เพื่อให้สถานศึกษาพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ ตลอดจนปัจจัยเกื้อหนุน การพัฒนาการเรียนรู้ที่สนองตามความต้องการของผู้เรียน ตลอดจนปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนา การเรียนรู้ที่สนองตามความต้องการของผู้เรียน ชุมชน และท้องถิ่น โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ได้อย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ
4. เพื่อให้สถานศึกษาได้ประสานความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของ สถานศึกษาและของบุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงานและสถาบันอื่น ๆ อย่างกว้างขวาง ขอบข่ายภารกิจประกอบด้วยการจัดทำและเสนอของบประมาณ การจัดสรรงบประมาณ

การตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการใช้เงินและผลการดำเนินงาน การระดม ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา การบริหารการเงิน การบริหารบัญชี การบริหารพัสดุ และสินทรัพย์

การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาและโรงเรียน เป็นรูปแบบของการที่ ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์ของ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เน้นให้สังคมเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษาใน การจัดการศึกษาของชุมชน

กล่าวโดยสรุป ทุกกิจกรรมที่โรงเรียนจัดให้มีขึ้นล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องหรือเพื่อตอบสนอง ในเนื้อหาวิชาการศึกษาเพื่อพัฒนาการเรียนของนักเรียน การสอนของครูตลอดจนคุณภาพใน การบริหารงานการศึกษาของผู้บริหาร ซึ่งคุณภาพของวิชาการจะเกิดขึ้นได้จะต้องให้ผู้ที่มีส่วน เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดจุดหมาย การกำหนดเป้าหมาย การกำหนดแผนงาน การอนุมัติปัจจัยในการจัดทำแผนเพื่อนำไปสู่ปฏิบัติและประเมินผล ตามขอบข่ายภารกิจของ การบริหารงานวิชาการ คือการจัดทำและเสนอของบประมาณ การจัดสรรงบประมาณ การตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการใช้เงินและผลการดำเนินงาน การระดม ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา การบริหารการเงิน การบริหารบัญชี การบริหารพัสดุและ สินทรัพย์

การบริหารงานงบประมาณ

การจัดการด้านงบประมาณและการเงิน มีแนวทางสอดคล้องกับหลักการกระจายอำนาจ การบริหาร โดยให้เขตพื้นที่การศึกษาเป็นหน่วยงบประมาณและหน่วยบริหารการเงินและสถานศึกษา สามารถกำหนดความต้องการงบประมาณของตนเองโดยจัดทำผ่านเขตพื้นที่การศึกษาแม้ว่าไม่เป็น นิติบุคคลแต่มีอิสระในการจัดการทรัพย์สินและหารายได้เพิ่มได้มากขึ้นทั้งนี้มุ่งเน้นให้สังคมมี ส่วนร่วมในการจัดการและช่วยระดมทรัพยากรและการลงทุนจากแหล่งต่าง ๆ โดยมีระบบ ตรวจสอบ ติดตามและประเมินผลการใช้ทรัพยากรเพื่อความโปร่งใส และความรับผิดชอบ (ปัญญา แก้วก้อย และสุภัทร์ พันพัฒนกุล, 2544, หน้า 34) เพราะการลงทุนทางการศึกษาได้กลายเป็นความจำเป็นอันดับแรกซึ่งผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลในทุกประเทศต้องคำนึงถึงเพราะการศึกษา เป็นตัวแปรสำคัญในการกำหนดคุณภาพของคนในประเทศซึ่งจะส่งผลต่อความก้าวหน้ามั่นคง ของชาติ การจัดสรรงบประมาณของงบประมาณด้านการศึกษาทั้งหมด และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยตลอด (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542, หน้า 11) แต่เป็นการจัดการศึกษาที่ได้ปริมาณและคุณภาพ ที่ต่ำกว่าในขณะที่นานาประเทศส่วนใหญ่ใช้เงินในสัดส่วนที่ต่ำกว่าแต่จัดการศึกษาได้ในปริมาณ และคุณภาพที่สูงกว่า (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2543, หน้า 10) เหตุเพราะระบบ

ราชการยังมีสภาพการจัดการด้านองค์กรและบุคลากรที่มีความซ้ำซ้อนรวมทั้งมีสายการบังคับบัญชาที่มากเกินไปประกอบกับลักษณะการบริหารงานที่รวมอำนาจไว้ในส่วนกลาง ซึ่งต้องบุคลากรจำนวนมาก ส่งผลให้ค่าใช้จ่ายในหมวดเงินเดือนและค่าจ้างมากเกินไปจนเป็น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 8 (2) จึงได้กำหนดให้มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษาสถานศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้วยความตระหนักของที่เกี่ยวข้องว่าการศึกษเป็นเรื่องที่มีความสำคัญสูงสุด ต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ (มาตรา 60) โดยให้สถานศึกษาควบคุมกับระบบบริหารการ การบัญชี และระบบการตรวจสอบ และประเมินประสิทธิภาพประสิทธิผลการใช้จ่ายงบประมาณของสถานศึกษา เพื่อความโปร่งใสและความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ (ม 62) ได้กำหนดการที่สำคัญ ดังนี้ (สำนักงานการปฏิรูปการศึกษา, 2544, หน้า 68-76)

1. หลักการจัดระบบทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา

1.1 การมีส่วนร่วมจากทุกส่วนของสังคม โดยการระดมทรัพยากรและการลงทุนด้านงบประมาณ การเงินและทรัพย์สิน ทั้งจากรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่นมาใช้จัดการศึกษา รวมทั้งการให้สถานศึกษาหารายได้และผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษา

1.2 การจัดสรรทรัพยากรให้เกิดความเสมอภาค เป็นธรรมทั้งด้านผู้เข้ารับบริการ การศึกษาและสถานศึกษา โดยการปรับเปลี่ยนหลักเกณฑ์การจัดสรรงบประมาณให้ถึงสถานศึกษาและตัวผู้เรียนมากขึ้นเพื่อสร้างความเสมอภาคในโอกาส ความเป็นธรรมและประกันสิทธิและโอกาสของผู้เรียนในกรได้รับการศึกษาที่ได้คุณภาพมาตรฐาน

1.3 เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ โดยจัดให้มีระบบและกระบวนการงบประมาณแบบใหม่ กล่าวคือ ปรับปรุงระบบงาน ปรับปรุงระบบงบประมาณการศึกษาให้สอดคล้องกับระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน (Performance-Based Budgeting) โดยให้สถานศึกษาระดับอุดมศึกษา และเขตพื้นที่การศึกษาเป็นหน่วยงบประมาณ และวางระบบให้มีการกระจายการบริหารจัดการไปยังสถานศึกษาควบคุมกับระบบการตรวจสอบติดตามและประเมินประสิทธิภาพประสิทธิผล การใช้ทรัพยากรของสถานศึกษาด้วยการให้สถานศึกษาปรับเปลี่ยนระบบบัญชีจากเกณฑ์เงินสดย่อย (Cash Basis) เป็นเกณฑ์พึงรับ - พึ่งจ่าย (Accrual Basis) รวมทั้งจัดให้มีระบบตรวจสอบภายในและภายนอกสถานศึกษา โดยคณะกรรมการสถานศึกษาและสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดินหรือผู้สอบบัญชีอิสระในกำกับดูแลของสำนักงานการตรวจเงิน

2. กรอบการดำเนินการเกี่ยวกับทรัพยากรและการลงทุน

2.1 มาตรการหักค่าลดหย่อน สำหรับเงินบริจาคเพื่อซึ่งแยกจากรายการหักลด หย่อน สำหรับการบริจาคให้แก่องค์กรสาธารณกุศลต่าง ๆ

2.2 ระบบและวิธีการจัดระบบงบประมาณเพื่อการศึกษา เป็นการจัดสรรในลักษณะ เงินงบประมาณแบบวงเงินรวม (Cash Basis) โดยเขตพื้นที่การศึกษาเป็นผู้ขออนุมัติเงิน งบประมาณในลักษณะของการให้อุดหนุนจำแนกตามแผนงานหลัก โดยมีเป้าหมายการดำเนินการที่ชัดเจน ใช้ดุลยพินิจในการบริหารงบประมาณได้อย่างเต็มที่ ได้แก่ การโอนเงินงบประมาณ แบบวงเงินข้ามแผนงาน โดยมุ่งเน้นการปฏิบัติตามภารกิจวัตถุประสงค์และบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ภายใต้แผนงาน งาน/ โครงการตามระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน ซึ่งแตกต่างจากการจัดสรรที่ให้ตามหมวดรายจ่าย 7 หมวด ตามข้อ 52 แห่งระเบียบว่าด้วยการบริหารงบประมาณ พ.ศ. 2525 ที่เคยบังคับอยู่

2.3 ระบบบัญชีสถานศึกษาและการตรวจสอบ เดิมใช้บัญชีแบบเกณฑ์เงินสด (Cash Basis) ในการบันทึกการรับรู้รายการรายรับและรายจ่ายเงินของสถานศึกษา โดยมี วัตถุประสงค์เพื่อควบคุมการใช้งบประมาณให้เป็นไปตามวงเงินงบประมาณที่ได้รับจัดสรรจาก ส่วนราชการต้นสังกัด ตามหมวดรายจ่าย รวมทั้งรายได้ที่ได้รับจากการจัดการเรียนการสอน ในแต่ละปีบนพื้นฐานแนวความคิดว่าสถานศึกษาของรัฐมิได้เป็นองค์กรที่มุ่งกำไร จึงมิได้จัดทำ บัญชีและรายงานเพื่อแสดงผลการดำเนินงานและฐานะการเงินเพื่อวัดความสำเร็จหรือล้มเหลวในการบริหาร เปลี่ยนเป็นเกณฑ์พึงรับ – พังจ่าย (Accrual Basis) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนต้นทุน และประสิทธิภาพของการบริหารจัดการทรัพย์สินและภาวะผูกพันทั้งในระยะสั้นและระยะยาวที่ สถานศึกษามีอยู่ทั้งหมด

2.4 การบริหารจัดการทรัพย์สินของสถานศึกษาที่เป็นที่ราชพัสดุของสถานศึกษาของ รัฐที่มีฐานะเป็นนิติบุคคล มีอำนาจในการปกครอง ดูแลบำรุงรักษาใช้และจัดหาผลประโยชน์จาก ทรัพย์สินของสถานศึกษา ทั้งที่เป็นที่ราชพัสดุดตามกฎหมายว่าด้วยที่ราชพัสดุ รวมทั้งบรรดา อสังหาริมทรัพย์ที่มีผู้ถือสิทธิให้หรือโดยการซื้อหรือแลกเปลี่ยนจากรายได้ของสถานศึกษาซึ่งไม่ถือว่าเป็น ที่ราชพัสดุและให้เป็นกรรมสิทธิ์ของสถานศึกษาตลอดจนบรรดารายได้และผลประโยชน์ที่เกิด จากที่ราชพัสดุนั้นให้ถือเป็นรายได้ของสถานศึกษาโดยไม่ต้องนำส่งของกระทรวงการคลังในส่วน ของสถานศึกษาของรัฐที่ไม่มีฐานะเป็นนิติบุคคลนั้น สามารถจัดสรรรายได้เหล่านี้เป็นค่าใช้จ่ายใน การจัดการศึกษาของสถานศึกษานั้น ๆ ได้

2.5 การจัดระบบกองทุนเพื่อการศึกษา มี 6 กองทุน ได้แก่ กองทุนพัฒนาครู กองทุนส่งเสริมครู กองทุนกู้ยืมให้แก่ผู้เรียนที่มาจากครอบครัวที่มีรายได้น้อย กองทุนกู้ยืมดอกเบี้ย

ทำให้สถานศึกษาเอกชน กองทุนเพื่อพัฒนาการศึกษาของรัฐและเอกชน กองทุนพัฒนาเทคโนโลยี เพื่อการศึกษา

คณะกรรมการสถานศึกษาและชุมชนมีบทบาทในด้านของการจัดสรรงบประมาณ คือ เป็นคณะที่ปรึกษาของโรงเรียนมีบทบาทและหน้าที่ในการช่วยผู้บริหารโรงเรียนจัดสรรงบประมาณ ในหมวดต่าง ๆ ควรจะมีการตัดลด หรือเพิ่มเติมงบประมาณในหมวดใดหมวดหนึ่งเพื่อให้ สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการของโรงเรียน

งบประมาณมีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการศึกษาการบริหารงบประมาณที่มีประสิทธิภาพ จะนำไปสู่การศึกษาที่มีคุณภาพ ดังนั้น การจัดการงบประมาณให้มีส่วนร่วมตั้งแต่การกำหนด เป้าหมายตลอดจนถึงการประเมินผลเพื่อให้เกิดความโปร่งใสจะสามารถที่จะตรวจสอบได้ เป็นหัวใจที่สำคัญในการดำเนินการซึ่ง เดิมเป็นระบบบัญชีจากเกณฑ์เงินสดย่อยเหมือนเดิม (Cash Basis) เปลี่ยนเป็นเกณฑ์พึงรับ – พึงจ่าย (Accrual Basis) หรือมุ่งเน้นผลงาน จึงเกิดขึ้น เพื่อให้งานงบประมาณของโรงเรียนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

การบริหารงานบุคลากร

บุคลากร เป็นปัจจัยที่สำคัญในการบริหารจัดการทุกระดับที่จะทำให้องค์กรประสบความสำเร็จ เจริญก้าวหน้าและบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลโดยเฉพาะบุคลากรใน สถานศึกษาและเขตพื้นที่การศึกษานอกจากจะต้องเป็นคนดีและเป็นคนเก่งและต้องเป็นผู้มี อุดมการณ์ที่รับใช้สังคม มีประสบการณ์พิเศษในลักษณะที่เรียกว่า “มีอาชีพ” (ปัญญา แก้วกูยิร และสุภัทร์ พันพัฒนกุล, 2544, หน้า 29)

ดังนั้นบุคลากร จึงเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในบรรดาทรัพยากรการบริหารทั้งหลาย แม้ว่าผู้บริหารหรือผู้มีอำนาจจะกำหนดแผนงานและ โครงการหรือระบบงานไว้ดีเพียงใดแต่ถ้าหาก ขาดบุคลากรที่มีคุณภาพแล้วความสำเร็จของงานนั้น ๆ ย่อมยากที่จะบรรลุผล จึงมีความจำเป็น อย่างยิ่งที่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องมีความรู้ความสามารถในการบริหารงานงานบุคคล

การบริหารงานบุคคลในสถานศึกษา ต้องให้ความสำคัญทุกขบวนการ ขั้นตอน ตั้งแต่ การพิจารณาคณะกรรมการสรรหา เพื่อสรรหาการบริหารงานบุคคลและกระบวนการพัฒนา การบำรุงรักษาโดยการส่งเสริมขวัญกำลังใจตลอดจนให้บุคคลพ้นจากงาน เพื่อมีผลต่อการปฏิบัติงาน ตามที่คาดหวัง ทุกขั้นตอนเป็นลักษณะบริหาร โดยองค์กรคณะบุคคลอาจจะมีประชาชนมีส่วนร่วม มากยิ่งขึ้นและยึดหลักตามระบบคุณธรรม 4 ประการ ได้แก่ หลักความสามารถ หลักความเสมอภาค หลักความมั่นคง และหลักความเป็นกลางทางการเมือง (กิตติมา ปรีดีดิติก, 2532, หน้า 35 : สมาน รังสิโยกฤษณ์, 2535, หน้า 11 : ฉันทนิภา คูปรัดน์, 2537, หน้า 19 : ปัญญา แก้วกูยิร และสุภัทร์ พันพัฒนกุล, 2544, หน้า 29)

คณะกรรมการสถานศึกษาและชุมชนมีบทบาทในด้านการบริหารบุคลากร คือ ในการจัดหาบุคลากรนั้น คณะที่ปรึกษาของโรงเรียนมีส่วนร่วมในการสัมภาษณ์ เพื่อคัดเลือกบุคคลสมัครเป็นครู รวมทั้งสามารถสนับสนุน หรือให้คำแนะนำกับผู้บริหารโรงเรียนเพื่อให้พิจารณาแต่งตั้งบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ที่คณะที่ปรึกษาเห็นว่ามีความสามารถและมีความเหมาะสมกับตำแหน่งนั้น ๆ เป็นพิเศษ

งานบุคลากรเป็นงานที่สำคัญยิ่งที่จะส่งผลดีหากการจัดหา การบำรุงรักษา ตลอดจน การใช้คนทำงานเหมาะสมในงานนั้น ๆ ซึ่งความเหมาะสมจะเกิดขึ้นได้เมื่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกระดับได้มีส่วนร่วมในการกำหนดจุดหมาย การกำหนดเป้าหมาย การกำหนดแผนงาน การอนุมัติปัจจัยในการทำแผนเพื่อนำแผนไปสู่การปฏิบัติและการประเมินผล

การบริหารงานทั่วไป

การบริหารงานทั่วไปของสถานศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของการกระจายอำนาจของการศึกษาตามมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยทั่วไปการบริหารทั่วไปจะเป็นกิจกรรมสนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียนที่เกี่ยวกับงานวิชาการ งานบุคลากร และงานงบประมาณ ให้เกิดความคล่องตัวสามารถดำเนินงานไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ อาจประกอบด้วยงานธุรการ งานอาคารสถานที่และงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

งานธุรการ

งานธุรการเป็นงานที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อเป็นการบริการหน่วยงานต่าง ๆ ของโรงเรียนให้สามารถดำเนินไปตามจุดมุ่งหมายที่ต้องการงานธุรการจึงเปรียบเสมือนส่วนที่คอยประสานหรือสนับสนุนให้โรงเรียน สามารถดำเนินไปสู่ความเป้าหมายที่กำหนดด้วยความราบรื่น ซึ่งเป็นงานเกี่ยวกับการจัดทำควบคุม ดูแลเอกสารและหลักฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับระเบียบกฎหมายและข้อบังคับอื่น ๆ

งานอาคารสถานที่

อาคารสถานที่เป็นงานที่มีความสำคัญในฐานะที่ให้ความสะดวกและส่งเสริมการดำเนินงานต่าง ๆ ของโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ การบริหารงานอาคารสถานที่ จึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำเนินงานของโรงเรียน ที่ผู้บริหารจะต้องให้ความสำคัญต่อการบริหารด้านนี้ให้เหมาะสมในการสร้างหรือจัดหา การใช้การบำรุงรักษา การควบคุมดูแลและการประเมินผลการใช้ เพื่อการให้บริการ การอำนวยความสะดวก การส่งเสริม การประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน และเพื่อเตรียมพร้อมที่จะรองรับความคิดการเปลี่ยนแปลงทางการจัดการศึกษา เช่น การเพิ่ม หรือ ลดลงของจำนวนนักเรียน หรือการเปลี่ยนแปลงของชุมชนรวมทั้งเสริมสร้างขวัญและกำลังใจของบุคลากรให้พร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่

งานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นงานประชาสัมพันธ์และเสริมสร้างความเข้าใจอันดีอันก่อให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนตลอดจนองกรภายนอกอื่น ๆ งานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เป็นภารกิจที่จำเป็นของผู้บริหารโรงเรียนจะต้องทำความเข้าใจเรื่องราวทั้งหมดของชุมชนทั้งนี้เพื่อพัฒนาความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งโรงเรียนจะต้องให้บริการ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเน้นความเข้าใจต่อกันและกันซึ่งการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อให้ชุมชนมีความเข้าใจอันดีต่อโรงเรียนอันจะช่วยให้โรงเรียนได้รับความร่วมมือและความสะดวกในการดำเนินงาน
2. เพื่อให้โรงเรียนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชน คือบุคคลวัสดุและสิ่งแวดล้อมเพื่อการดำเนินงานของโรงเรียนได้
3. เพื่อให้โรงเรียนได้รับการสนับสนุนและช่วยเหลือจากชุมชน ทั้งด้านการเงินแรงงาน วัสดุอุปกรณ์และความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการดำเนินงานของโรงเรียน
4. เพื่อเป็นการให้ความช่วยเหลือชุมชนทางด้านวิชาการและอื่น ๆ เป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมอีกทางหนึ่ง
5. เพื่อสนับสนุนให้การดำเนินงานหลักของโรงเรียนคืองานวิชาการบรรลุเป้าหมายได้สะดวก
6. เพื่อสร้างบรรยากาศในสิ่งแวดล้อมของหน่วยงาน ทำให้บุคลากรมีขวัญ และกำลังใจในการปฏิบัติงาน
7. เพื่อป้องกันหรือแก้ปัญหาอุปสรรค ในการดำเนินงานของโรงเรียนที่อาจเกิดขึ้นโดยเป็นผลกระทบจากชุมชน

งานกิจการนักเรียน

งานกิจการนักเรียนเป็นงานที่สนับสนุนส่งเสริมให้งานวิชาการของโรงเรียนมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยลักษณะของกิจกรรมต่าง ๆ มีการต่อเนื่องเกี่ยวโยงสัมพันธ์ที่ส่งผลให้เกิดทักษะชีวิตแก่นักเรียนเพื่อพัฒนานักเรียนทุก ๆ ด้านให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและส่งผลไปถึงการพัฒนาสังคมต่อไป

การบริหารทั่วไปเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบบริหารองค์กรให้บริการบริหารงานอื่น ๆ บรรลุตามมาตรฐาน คุณภาพและเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมีบทบาทหลักในการประสานส่งเสริม สนับสนุน และการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการให้บริการ

การศึกษาทุกรูปแบบ มุ่งพัฒนาสถานศึกษาให้ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ส่งเสริมในการบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษาตามหลักการบริหารที่มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของงานเป็นหลัก โดยเน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของบุคคล ชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

จากแนวคิดที่หลากหลาย ได้กล่าวถึงความสำคัญและความจำเป็นของการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะบทบาทของชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเห็นได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ปฏิบัติการสอน ซึ่งเป็นผู้อยู่ใกล้ชิดนักเรียนในโรงเรียนและผู้ปกครองนักเรียนที่อยู่ใกล้ชิดที่บ้านตลอดจนชุมชนซึ่งเป็นบ้านหลอมใหญ่ จึงมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างทักษะชีวิตให้เกิดขึ้นแก่ตัวนักเรียน ดังที่ ก่อ สวัสดิพานิช (2527, หน้า 15) กล่าวไว้ว่า “ผู้ปกครองนั้นเป็นบุคคลซึ่งจะได้รับผลการเล่าเรียนของเด็กในโรงเรียนถึงแม้ไม่มีความรับผิดชอบในกิจการของโรงเรียนโดยตรงก็ตาม แต่ผลของการศึกษาของนักเรียนในโรงเรียนมักจะตกไปอยู่กับผู้ปกครอง เพราะฉะนั้นผู้ปกครองจึงเป็นผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับกิจการของโรงเรียนในขั้นสุดท้าย”

การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาและโรงเรียน เป็นรูปแบบของการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เน้นให้สังคมเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษาในการจัดการศึกษาของชุมชน ซึ่ง ทูลธรรม วรรณคำ (2545, หน้า 44-45) ได้สรุปสาระสำคัญเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษาขึ้นพื้นฐานที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนตามความคิดเห็นของครูและชุมชน ไว้ดังนี้

ด้านวิชาการ

1. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายหรือกิจกรรมสำคัญของสถานศึกษา
2. ชุมชนควรมีส่วนร่วมสนับสนุนให้สถานศึกษามีสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอนที่เหมาะสมกับนักเรียน
3. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการจัดทำประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารงานวิชาการของสถานศึกษา
4. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาสื่อและการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับความต้องการของสถานศึกษา

ด้านบุคลากร

1. บุคลากรของสถานศึกษาควรเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน
2. ชุมชนควรติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของบุคลากรของสถานศึกษาอย่างสม่ำเสมอ

3. ชุมชนควรส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษาให้มีความก้าวหน้าและมั่นคงในอาชีพ

4. ชุมชนควรมีส่วนร่วมเสนอแนะและแก้ปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับบุคลากรของสถานศึกษา

ด้านงบประมาณ

1. ชุมชนได้ร่วมกำหนดแนวทางแสวงหาแหล่งเงิน ทรัพย์สิน หรือแรงงาน เพื่อพัฒนาสถานศึกษา การเรียนการสอน และการพัฒนาชุมชนหรือสาธารณประโยชน์ของชุมชน

2. ชุมชนควรได้ร่วมกำหนดแผนการใช้เงินของสถานศึกษา และเปิดเผยให้สาธารณชนได้ทราบ

3. ชุมชนควรได้รับการจัดสรรเงิน เพื่อพัฒนาความรู้หรือพัฒนาอาชีพของชุมชน

4. ชุมชนควรร่วมจัดตั้งกองทุน เพื่อให้ให้นักเรียนยืมเรียนและพัฒนาสถานศึกษา

ด้านอาคารสถานที่

1. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการยืมใช้อาคารสถานที่ เพื่อกิจกรรมของชุมชนหรือพัฒนาความรู้และอาชีพของชุมชน

2. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาคารสถานที่ ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้

3. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการเสียสละทรัพย์สินหรือแรงงานเกี่ยวกับอาคารสถานที่

4. ชุมชนควรมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผลการใช้อาคารสถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ของสถานศึกษา

ด้านกิจการนักเรียน

1. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการสนับสนุนกิจการนักเรียนที่มุ่งให้เกิดคุณค่า และพัฒนาความนิยมไปสู่ความยั่งยืน

2. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจการนักเรียนที่เน้นการสร้างเสริมประสบการณ์ และทักษะ

3. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการแสวงหาและให้โอกาสปราชญ์ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยพัฒนากิจการนักเรียน

4. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในกิจการนักเรียนที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกที่ดี รักท้องถิ่น เสียสละ และรับผิดชอบ

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

1. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมวันสำคัญของชาติ หรือวันสำคัญทางศาสนา และวันสำคัญอื่น ๆ

2. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการพึ่งพาอาศัยกัน และเป็นเครือข่ายในการพัฒนาร่วมกันกับสถานศึกษา

3. สถานศึกษาควรเป็นแหล่งสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน และกระตุ้นให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

4. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการค้นหาปราชญ์ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นวิทยากรให้นักเรียนและบุคลากรของสถานศึกษา

การส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษา เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในระบบการจัดการทรัพยากรทางการศึกษา มีความหมายในลักษณะของการที่พึ่งตนเองด้านการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านงบประมาณสามารถระดมทุนจากชุมชนและท้องถิ่น ใช้จัดการศึกษาตามความในมาตรา 58 (2) ว่าให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา บริจาคทรัพย์สิน และทรัพยากรอื่นให้แก่สถานศึกษา และมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาตามความเหมาะสมและความจำเป็น

ขั้นตอนและรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมในการพัฒนามี 5 ขั้นตอน คือ (อคิด รพีพัฒน์, 2531, หน้า 49-50; ประมวล ดันติกุล, 2538, หน้า 14; ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543, หน้า 143)

1. การมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหาพร้อมทั้งลำดับความสำคัญของปัญหาต่าง ๆ มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่มีส่วนได้เสียเนื่องจากเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง

2. การมีส่วนร่วม ในการวิเคราะห์หาสาเหตุตลอดจนที่มาของปัญหาทั้งนี้เพราะปัญหาเป็นผลเนื่องมาจากเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาเบื้องต้น การค้นหาต้นตอของเหตุย่อมง่ายต่อการดำเนินการแก้ปัญหา

3. การมีส่วนร่วมในการพิจารณาเลือกและการวางแผนในการแก้ปัญหา ความหลากหลายของแผนในการแก้ปัญหาย่อมถูกคัดเลือกเพื่อนำสู่การปฏิบัติการมีส่วนร่วมในการเลือกแผนจึงมีความสำคัญยิ่งในผลของงาน

4. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามแผนที่กำหนดขึ้น แผนที่น่าไปสู่การดำเนินการต้องได้รับความร่วมมือทุกฝ่ายเพราะเป็นการจัดการอย่างเป็นรูปธรรม

5. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคตลอดจนปัจจัยต่าง ๆ ที่นำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2530, หน้า 61-63) กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนาชนบทมี 4 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 คือ การศึกษาชุมชนหรืออาจเรียกว่าขั้นการค้นหาปัญหาและความต้องการชุมชน เพื่อการศึกษาและเรียนรู้ถึงสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในชุมชน รวมตลอดถึงการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับมาด้วยสำหรับใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการพัฒนาชุมชนชนบทนั้น ๆ

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการวางแผนเพื่อแก้ปัญหา โดยมีกรรวมกลุ่ม การอภิปรายถกเถียง แสดงความคิดเห็น ประชุมปรึกษาหารือร่วมกันเพื่อวางแผนพัฒนา

ขั้นตอนที่ 3 เป็นการลงมือปฏิบัติตามแผนหรือวิธีการที่ได้ร่วมกันตัดสินใจมาแล้วจากขั้นตอนที่ 2

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นประเมินผลงานในขณะนี้เจ้าหน้าที่พัฒนาและชาวบ้านจะร่วมกันกำหนดขั้นตอนย่อยต่าง ๆ ในการทำงานประเมินผล ตลอดจนดูแลปัญหาข้อขัดข้องที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างประเมินผล เพื่อที่จะได้แก้ไขได้ทันทั่วถึง

สกุนต์ สายบุญลี (2537, หน้า 56) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนดังนี้

1. ส่วนร่วมในการรับรู้ ในการได้รับข่าวสารซึ่งเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่งที่จะรู้ข่าวสารความเป็นไปของบ้านเมือง ความรู้หรือวิชาการต่าง ๆ ถือว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม เป็นการตกทอดทางสติปัญญาของมนุษย์จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง สังคมหนึ่งสู่อีกสังคมหนึ่งอันเป็นสิ่งสาธารณะ

2. ร่วมคิดจากการได้รับรู้ นำมาสู่การขบคิดพิจารณา มีโอกาสแสดงความคิดเห็นเสนอแลกเปลี่ยนในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การตัดสินใจที่มีคุณภาพ

3. ร่วมตัดสินใจมีโอกาสที่จะตัดสินใจรับหรือไม่รับกิจกรรมใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนกับชีวิตของตน อันถือว่าหากมนุษย์มีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกันแล้วผลที่เกิดขึ้นย่อมเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับความต้องการสอดคล้องกับปัญหา เกิดความรักความห่วงใยมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและต้องดูแลรักษา ขั้นตอนนี้จะเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด

4. ร่วมวางแผนและดำเนินการวางแผนร่วมกันและการดำเนินการร่วมกันย่อมมีพลังอย่างมหาศาลในการทำให้โครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ได้รับความสำเร็จอย่างรวดเร็ว

5. ร่วมประเมินผลประเมินค่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการแล้วหรือกิจกรรมที่ดำเนินการต่อไป

6. ร่วมรับผิดชอบการคงอยู่ของกิจกรรมนั้น ไม่มีการปฏิเสธว่าเป็นผลมาจากการรับผิดชอบ

และการปฏิบัติดูแลรักษาร่วมกันสำหรับสิ่งที่เกิดผลเสียหาย หากมีการรับ “ผิด” เราก็จะพบกับสิ่งที่ “ชอบ” พลวัตรของกิจกรรมก็จะต่อเนื่องต่อไปเช่นกัน

7. ร่วมรับผลประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน ผลของกิจกรรมย่อมตกแก่สมาชิกชุมชน ส่วนชุมชนจะกระจายผลประโยชน์ไปสู่สมาชิกของชุมชนแต่ละคนอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ของชุมชนนั้น เช่น อาจใช้วิธีเฉลี่ยผลประโยชน์ อาจใช้เกณฑ์แบ่งปันตามสัดส่วนของทุกแรงงาน การจัดการหรือตามผลงาน เป็นต้น

ธวัช มกรพงศ์ (2537, หน้า 92) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจจะกระทำได้ 2 วิธี คือ

1. ออกเงินแทนการใช้แรงงานในการพัฒนาท้องถิ่น สำหรับประชาชนในชุมชนที่มีความเจริญและมีรายได้สูงพอสมควร
2. การใช้แรงงานในการพัฒนาท้องถิ่น สำหรับชุมชนที่ยังล้าหลังและยากจนประชาชนมีรายได้ต่ำ

เสริมศักดิ์ วิจารณ์ (2537, หน้า 19) ได้ศึกษาวิเคราะห์พระราชบัญญัติและระเบียบของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ในส่วนที่ให้เอกชนมีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษาที่ภาครัฐจัดดำเนินการ ปรากฏว่ากรมการมีส่วนร่วมกับประชาชนในการบริหารการศึกษามีอยู่ในลักษณะเดียวคือ ในรูปของ “คณะกรรมการ” การเข้าร่วมในคณะกรรมการก็จะอยู่ในลักษณะของ “ผู้ทรงคุณวุฒิ” ซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิมีความหมายรวมถึงข้าราชการในหน่วยงานอื่น ข้าราชการที่เกษียณแล้ว หรือประชาชนทั่วไป

เสน่ห์ จามริก (2537, หน้า 31-32) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของท้องถิ่นหรือชุมชนไม่ใช่เพียงตัวแทนเข้าไปมีบทบาทร่วมในการกำหนดเนื้อหาสาระของหลักสูตรและการเรียนการสอนที่กำหนดจากส่วนกลางเท่านั้น ควรได้มีการนำองค์ความรู้ของท้องถิ่นนั้น ๆ เข้าไปประกอบเป็นฐานในการกำหนดหลักสูตรและการเรียนการสอนด้วย

เอกชัย กี่สุขพันธ์ (2538, หน้า 328-332) กล่าวถึงระบบบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ใช้อยู่ในปัจจุบันและเป็นที่ยอมรับว่าได้ผลในเชิงปฏิบัติมากมี 3 ระบบ คือ

1. ระบบการปรึกษาหารือเป็นการบริหารแบบเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานในรูปของคณะกรรมการซึ่งเป็นการกระจายอำนาจบริหารและตัดสินใจให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานร่วมมีความรับผิดชอบ ระบบการปรึกษาหารือนี้เหมาะสำหรับใช้กับผู้บริหารระดับ ดันขึ้นไป โดยการมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะทำงาน ประธานโครงการ ประธานคณะกรรมการหรือกรรมการ เป็นต้น

2. ระบบกลุ่มคุณภาพเป็นการบริหารแบบเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีส่วนร่วมใน

การปฏิบัติงานในรูปของกลุ่มทำงาน ซึ่งคงเรียกชื่อได้หลายอย่าง เช่น กลุ่มคุณภาพ กลุ่มกิจกรรม คิวซี กลุ่มพัฒนาคุณภาพงาน ฯลฯ ระบบบริหารนี้เหมาะสำหรับใช้กับพนักงานระดับปฏิบัติหรือระดับหัวหน้างาน เพราะเป็นการฝึกฝนและเปิดโอกาสให้บุคคลเหล่านั้นมีโอกาสทำงานร่วมกันเพื่อค้นหาปัญหา วิเคราะห์ปัญหา หาสาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง

3. ระบบข้อเสนอแนะระบบนี้มีความแตกต่างจากข้อเสนอแนะที่พบเห็นทั่วไป ที่มีลักษณะเป็นกล่องหรือตู้รับฟังความคิดเห็นเท่านั้น แต่วิธีนี้จัดให้มีแบบฟอร์มข้อเสนอแนะเพื่อให้พนักงานเพื่อผู้ปฏิบัติงานทุกคนได้กรอกแบบที่กำหนด เช่น ปัญหาที่พบคืออะไร สาเหตุปัญหามาจากอะไร วิธีแก้ปัญหามีอะไรบ้าง และผลที่คาดว่าจะได้รับนั้นคิดอย่างไร เป็นต้น ซึ่งวิธีดังกล่าวนี้ใช้ได้ผลในหลายบริษัท เช่น ธนาคารพาณิชย์บางแห่ง บริษัทเครือซีเมนต์ไทย ซึ่งแต่ละบริษัทจะมีคณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะว่าแต่ละข้อเสนอแนะเป็นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เพียงใด ความเป็นไปได้ในการนำไปสู่การปฏิบัติมีมากน้อยเพียงใดและสมควรทดลองดำเนินการตามข้อเสนอแนะหรือไม่ อย่างไรก็ตามหากข้อเสนอแนะใดสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ผลทางบริษัทก็จะให้รางวัลตอบแทนแก่ผู้เสนอความคิด

เจ็จันท์ จงสถิตอยู่ และอมรวิรัช นาคทรพรพ (2539, หน้า 123) ได้เสนอแนวทางให้ชุมชนเข้ามามีการจัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ ต้องเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยกระตุ้นให้เกิดบรรยากาศแห่งการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษารูปแบบต่าง ๆ พร้อมกับสร้างความตระหนักในบทบาทหน้าที่ร่วมทั้งการสร้างภาวะความเป็นผู้นำในการจัดการศึกษา

พุทธิ (Putti, 1987, pp. 312-318 อ้างถึงใน ทศนา แสงศักดิ์, 2539, หน้า 25-26) ได้สรุปวิธีการบริหารแบบมีส่วนร่วมว่ามีรูปแบบคือ

1. การวางแผนแบบสแกนลอน (The Scanlon Plan) เป็นแนวทางที่ประสบความสำเร็จมากที่สุด แนวทางหนึ่งเป็นการทำงานแบบทีมระหว่างคนงานกับผู้บริหารเพื่อลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลผลิต ค่าจ้าง และผลกำไร
2. เจเคกรูป (Jishu Kanri - JK) เป็นการจัดตั้งกลุ่มอิสระเล็ก ๆ ที่มีอำนาจเด็ดขาดกลุ่มเหล่านี้ จะพิจารณาปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการทำงานแล้ว พยายามที่จะหาข้อยุติอย่างสร้างสรรค์ผู้นำกลุ่มอาจได้รับการเลือกตั้งหรือสับเปลี่ยนกันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม กลุ่มจะต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
3. การปรึกษาตามสายการบังคับบัญชา (Consultative Hierarchy) เป็นวิธีการที่ให้ลูกจ้างมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโดยเครือข่ายคณะกรรมการต่าง ๆ ซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ ภายในบริษัท

4. ทีก์ร๊ป (T – Group Approach or Sensitivity) วิธีการนี้ใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วมในการฝึกอบรมและการพัฒนานุยุยสัมพันธ์ของฝ่ายบริหารเทคนิคชนิดนี้ใช้เพื่อทำความเข้าใจคนอื่นและทำงานร่วมกับผู้อื่น รู้ถึงค่านิยม แรงจูงใจ จุดอ่อนและจุดแข็งของผู้ได้บังคับบัญชาโดยที่แต่ละคนจะต้องเข้าใจตนเองเสียก่อน

5. การบริหารที่มีส่วนเกี่ยวข้อง กับผู้บริหารระดับต่าง ๆ ในองค์การ(Multiple Management) เป็นการบริหารแบบมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ โดยมีความตั้งใจที่จะแก้ไขข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจเพียงคนเดียวจึงต้องการที่จะให้บุคคลในระดับต่าง ๆ มีส่วนร่วมงานในการบริหารด้วย

6. คิวซีซี (Quality Control Circle) ระบบคิวซีซีเป็นการทำงานของกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งมีบุคลากรตั้งแต่ 3 – 15 คน โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะแก้ปัญหาร่วมกัน โดยวิเคราะห์ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานจากนั้นจะหาแนวทางแก้ไข

7. แนวทางการใช้คณะกรรมการในการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Committee Approach for Participation) คณะกรรมการเป็นเรื่องมีสำคัญในการนำความคิดการบริหารแบบมีส่วนร่วมไปใช้ปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับที่สูงกว่าพนักงานปฏิบัติ คณะกรรมการจะเป็นกลุ่มที่จัดตั้งชั่วคราวเพื่อปรึกษาปัญหาเฉพาะหน้า

8. การมีส่วนร่วมและการสร้างทีม (Participation and Team Building) กิจกรรมการมีส่วนร่วมและการสร้างทีมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเมื่อการมีส่วนร่วมในการบริหารของบุคลากรในองค์การมีความมั่นคง สมาชิกของกลุ่มจะช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีความคิดริเริ่ม

เบียร์ดเรนส์ (Beerens, 2000, p. 22) กล่าวว่า การบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมนั้นเพื่อให้ประชาชนที่ร่วมงานเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ควรที่ผู้บริหารมีความคิดพื้นฐานว่าความคิดของประชาชนที่มีส่วนร่วมด้วยนั้นดีกว่าการคิดแต่เพียงฝ่ายเดียว ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งที่ก่อให้เกิดการระดมทรัพยากรที่ดีกว่า

การมีส่วนร่วมของชุมชนจะเกิดขึ้นได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความตระหนักในปัญหาที่ทุกคนในชุมชนประสบอยู่และการได้รับความเสมอภาคในความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันซึ่งจะนำไปสู่การผนึกกำลังกาย กำลังสติปัญญาและกำลังใจของคนในชุมชนนั้น ๆ ในการร่วมกันกำหนดจุดหมายกำหนดเป้าหมายทางการศึกษาจากการวิเคราะห์สาเหตุที่มาเพื่อลำดับความสำคัญในการกำหนดแผนงาน เพื่ออนุมัติปัจจัยต่าง ๆ สู่การปฏิบัติและการประเมินผลของงานวิชาการงบประมาณ งานบุคลากรและงานบริหารทั่วไปของโรงเรียนในที่สุด

เทคนิคการวิจัยแบบสนทนากลุ่ม

เทคนิคการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion Technique) เป็นวิธีการอันหนึ่งในการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งเป็นการวิจัยเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับจิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์รวมทั้งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมนั้น ๆ และยังทำให้ทราบถึงปฏิกิริยาของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้า คำถามในวงสนทนากลุ่มจะถามถึงความรู้สึก การตัดสินใจ การให้เหตุผล แรงจูงใจ หรือภาวะภายในต่าง ๆ ของบุคคล การสนทนากลุ่มมีลักษณะเป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวางของผู้เข้าร่วมสนทนากับนักวิจัย การถกประเด็นสนทนามีความเป็นอิสระในการแสดงความคิดเห็นตลอดจนการโต้แย้ง ปัญหาหรือหัวข้อสนทนาถูกกำหนดโดยนักวิจัยหรือผู้สนใจทำการศึกษาในเรื่องนั้น ๆ แล้วเลือกสรรบุคคลที่คิดว่าสามารถให้คำตอบในเรื่องที่สนใจได้ตรงประเด็นที่สุดเข้าร่วมในการสนทนา

เทคนิคการรวบรวมข้อมูลแบบจัดสนทนากลุ่มเกิดจากการจัดให้มีการนั่งสนทนากันระหว่างนักวิจัยกับกลุ่มคนที่มีความรู้ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม อาชีพหรือคุณลักษณะภูมิหลังต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงกันที่สุดและคาดว่าเป็นกลุ่มที่สามารถตอบประเด็นคำถามที่นักวิจัยสนใจศึกษาได้ดีที่สุด สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้คำตอบที่เป็นเหตุผลที่ดีที่สุด จำนวนผู้ร่วมสนทนากลุ่มควรมีจำนวน 6-8 คน หากกลุ่มเล็กควรมีจำนวน 4-6 คน การสนทนากลุ่มไม่เหมาะที่จะทำทางโทรศัพท์ ทางโทรทัศน์ทางไกล หรือใช้ระบบเสียงตามสาย (Litossli, 2003, p. 16)

เทคนิคการจัดสนทนากลุ่มเกิดจากสมมติฐานที่เชื่อว่าเราจะรู้สึกถึงปฏิกิริยาได้ตอบของคนได้อย่างละเอียดลึกซึ้งด้วยการกระตุ้นให้คนหันมาสนใจในสิ่งเดียวกันและมาแสดงความคิดเห็นร่วมกันในลักษณะความเคลื่อนไหวภายในกลุ่ม (Group Dynamics) และนักวิจัยต้องสังเกตพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มที่ศึกษา ตลอดจนบันทึกการโต้ตอบกันภายในกลุ่มด้วยการบันทึกเทปหรือการจดบันทึกเอาไว้เพื่อการวิเคราะห์ต่อไป (โยธิน แสงวงศ์, 2541, หน้า 139-141)

องค์ประกอบของเทคนิคการจัดสนทนากลุ่ม

โยธิน แสงวงศ์ (2541, หน้า 143-145) เสนอว่าองค์ประกอบของการสนทนากลุ่มประกอบด้วย

1. กำหนดเรื่องที่จะทำการศึกษา โดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎี หรือเรื่องที่สนใจศึกษา
2. กำหนดตัวแปรหรือตัวบ่งชี้ที่คาดว่าจะเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการศึกษา เพื่อนำมาสร้างเป็นแนวทางในการดำเนินการสนทนา
3. แนวทางการสนทนากลุ่ม ได้จากการนำตัวแปรที่กำหนดไว้มาเรียบเรียงเป็นข้อย่อ จัดลำดับเรื่องเป็นขั้นตอนตามลำดับ
4. การคัดเลือกผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มควรมีแนวทางในการคัดเลือกบุคคลที่สามารถให้

คำตอบได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษามากที่สุด

5. ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ควรประกอบไปด้วย

5.1 พิธีกร เป็นผู้นำและกำกับการสนทนาของกลุ่มให้เป็นไปตามแนวทางของหัวข้อที่ศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดชัดเจนภายในเวลาที่กำหนด พิธีกรต้องเป็นผู้รู้ปัญหา รู้ทฤษฎี และวิธีการควบคุมการสนทนาเป็นอย่างดี รวมทั้งต้องชักจูงให้สมาชิกร่วมอภิปราย แสดงความคิดเห็นออกมาต่อประเด็นปัญหาที่ศึกษา

5.2 ผู้จัดบันทึกคำสนทนา ทำหน้าที่จัดบันทึกคำสนทนาทุกคำพูดเท่าที่จดทัน ตลอดจนอาจปฎิบัติทางของสมาชิกที่ร่วมสนทนากลุ่ม เพราะกิริยาท่าทางเช่น พักหน้า สายหน้า ก็เป็นการแสดงออกถึงคำตอบด้วยจึงจำเป็นต้องมีการบันทึกไว้ ผู้จัดบันทึกคำสนทนา ยังมีหน้าที่คอยเตือนพิธีกรในกรณีที่ลืมคำถามที่เตรียมไว้ หรือข้ามคำถาม

5.3 เจ้าหน้าที่บริการทั่วไป อำนวยความสะดวกแก่ผู้ร่วมสนทนากลุ่ม เช่น จัดที่นั่ง จัดโต๊ะเก้าอี้ บริการน้ำดื่ม อาหารว่าง เครื่องขยายเสียง บันทึกเทป ตลอดจนกันไม่ให้ผู้อื่นส่วนเกี่ยวข้องเข้าไปเสนอความคิดเห็นหรือรบกวนผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

6. อุปกรณ์ในการรวบรวมข้อมูล ต้องมีความพร้อม เช่น มีกระดาษบันทึกข้อมูล ดินสอ ปากกา ยางลบ รวมทั้งเทปบันทึกเสียงขณะที่มีการสนทนากลุ่ม มีการจัดเตรียมเทปสำรองเพื่อจะได้บันทึกข้อมูลอย่างต่อเนื่องหรือถ่ายทำเป็นวีดิทัศน์ถ้าสามารถหามาได้

7. สถานที่จัดสนทนากลุ่ม ควรมีการกำหนดล่วงหน้าอย่างแน่นอน เป็นสถานที่สะอาด เงียบสงบ ไม่มีเสียงดังรบกวน สะดวกในการเดินทางของผู้ร่วมสนทนากลุ่มทุกคน มีเครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการสนทนากลุ่มครบถ้วน

8. ระยะเวลาในการสนทนากลุ่ม ควรคำนึงถึงความสะดวกของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเป็นส่วนใหญ่ อาจเป็นช่วงเช้าหรือช่วงบ่ายก็ได้แต่การสนทนากลุ่มไม่ควรใช้เวลาเกิน 2 ชั่วโมง เพราะนานกว่านี้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มอาจเบื่อหน่าย ขาดความสนใจที่จะแสดงความคิดเห็นได้

ขั้นตอนการอภิปรายกลุ่ม

การอภิปรายกลุ่มมีขั้นตอน 6 ขั้นตอนดังนี้ (Fern, 2001, pp. 99-101)

1. จัดกลุ่มคน (Gullibility) ควรเชิญบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญมาร่วมสนทนากลุ่ม โดยบุคคลที่เชิญควรมีความเชี่ยวชาญที่หลากหลาย จำนวนคนจะเชิญก็ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการสนทนากลุ่ม

2. จำแนกคน (Differentiation) ผู้ร่วมสนทนากลุ่มควรมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน หากได้ผู้เชี่ยวชาญต่างประเภทกันมากก็จะได้แนวคิดที่แตกต่างกันมากขึ้น

3. ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Integration) ผู้ร่วมสนทนากลุ่มแนะนำตัวเองให้

ผู้อื่นทราบ ซึ่งต้องมีเวลาให้นานพอสมควร ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกในกลุ่มและความแตกต่างของผู้เชี่ยวชาญ หากสมาชิกรู้จักกันมาก่อนก็จะใช้เวลาทำความรู้จักกันน้อย

4. แสดงความคิดเห็น (Mirror Reaction) ผู้ร่วมสนทนากลุ่มต่างแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนกันอย่างอิสระ มีเหตุผลตามหัวข้อที่ผู้ดำเนินการนำเสนอ

5. หาข้อสรุป (Condensing) เป็นหน้าที่ของผู้ดำเนินการสนทนากลุ่มที่จะต้องหาฉันทามติของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มตามประเด็นที่ได้แสดงความคิดเห็นมา

6. แลกเปลี่ยนข้อมูลกัน (Information Exchange) เมื่อมีการสนทนากลุ่มกันอย่างอิสระ และหาข้อสรุปได้แล้วก็ควรมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันถึงผลที่ได้เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน

การดำเนินการสนทนากลุ่ม

เมื่อสมาชิกกลุ่มพร้อมกันแล้ว ก็เริ่มดำเนินการสนทนา เริ่มจากพิธีกรแนะนำตนเอง ผู้จัดบันทึก ผู้บริการทั่วไป และผู้สังเกตการณ์ถ้ามี จากนั้นอธิบายจุดมุ่งหมายของการสนทนากลุ่ม แล้วเกริ่นนำเพื่อสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง สร้างความคุ้นเคยให้กับผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ลำดับต่อมาจึงเริ่มต้นตั้งคำถามเปิดประเด็นไปตามที่จัดเตรียมไว้ ให้สมาชิกได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างอิสระ พิธีกรจะทำหน้าที่ควบคุมไม่ให้มีการผูกขาดการพูด มีการโยนประเด็นให้สมาชิกที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มได้มีโอกาสพูดแสดงความคิดเห็นทุก ๆ คน เมื่อมีการอภิปรายจนได้ข้อสรุปแล้วพิธีกรก็เปิดประเด็นคำถามใหม่ที่เตรียมไว้เป็นลำดับจะกระทั่งได้ข้อสรุปของคำตอบในทุก ๆ ประเด็นที่เป็นปัญหา เมื่อใกล้หมดเวลาพิธีกรควรสรุปคำตอบเพื่อให้สมาชิกทุกคนได้รับทราบอีกครั้งหนึ่งเพื่อเป็นการยืนยันมติของการสนทนากลุ่ม หากปัญหาที่นำมาอภิปรายยังไม่สามารถหาข้อสรุปได้เพราะผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มมีความคิดเห็นแตกต่างกันก็ต้องมีการบันทึกเหตุผลที่ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มให้มาไว้ด้วย (โยธิน แสงวงศ์, 2541, หน้า 145-146)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลด้วยเทคนิคการสนทนากลุ่ม ข้อมูลจะถูกบันทึกลงในเทปบันทึกเสียง และในแบบจดบันทึกคำสนทนา ข้อมูลในเทปจะถูกถอดออกมาเป็นคำสนทนาอย่างละเอียด ทุกคำพูดเพราะถือว่าประเด็นสำคัญอยู่ที่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันของผู้เชี่ยวชาญที่เข้าร่วมสนทนากลุ่ม การถอดละเอียดทุกคำพูดจะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจและมองเห็นภาพการสนทนากลุ่มนั้นว่ามีบรรยากาศอย่างไร การมีส่วนร่วมในการถกประเด็นปัญหาเป็นอย่างไร มีการโต้แย้งให้เหตุผลกันอย่างไร

ถอดเทปข้อมูลเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลเพราะง่ายต่อการอ่านและสรุปคำตอบ ข้อมูลที่ได้้นอกจากจะใช้วิเคราะห์ข้อมูลนักวิจัยจะถอดเทปแล้วจึงคัดลอกอย่างละเอียด พร้อมทั้งเหตุผลที่ดีที่สุดลงในกระดาษบันทึกข้อมูลซึ่งจัดทำไว้แล้ว เขียนเรียงคำตอบไว้ในเครื่อง

หมายคำพูดว่าเป็นคำพูดของใคร เรื่องอะไร อย่างเป็นระบบ การวิเคราะห์จะมีการตีความหมายในรูปของการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เหมือนกับการตีความหรือวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพวิธีอื่น ๆ (โยธิน แสงวงศ์, 2541, หน้า 149-150)

ข้อดีของเทคนิคการสนทนากลุ่ม

โยธิน แสงวงศ์ (2541, หน้า 147-148)

1. การสนทนาระหว่างนักวิจัยกับผู้รู้ทำให้เกิดความชัดเจนในการหาข้อสรุปประเด็นที่เป็นปัญหา ไม่มีความชัดเจน ทำให้เกิดความเข้าใจตรงกัน
2. การสนทนากลุ่ม มีบรรยากาศที่เอื้อให้ผู้ร่วมสนทนากลุ่มได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระไม่ต้องอายหรือเกรงใจเพราะถือว่าทุกคนย่อมมีเหตุผลเป็นของตนเอง
3. วิธีการสนทนากลุ่ม ถ้าคำถามไม่มีความชัดเจน สามารถถามใหม่เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มได้อธิบายประเด็นคำถามนั้นได้
4. คำตอบจากการสนทนากลุ่มมีคำตอบเชิงเหตุผล ซึ่งตรงกับสภาพความเป็นจริงมากกว่าการตอบคำถามตามหลักทฤษฎี
5. ประหยัดเวลา และงบประมาณ เพราะเป็นการระดมพลังสมองของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญในคราวเดียว ไม่ต้องเสียเวลาไปสัมภาษณ์ขอความคิดเห็นทีละคน
6. สภาพของการสนทนากลุ่มช่วยให้เกิดข้อมูลที่แท้จริง ครบถ้วนเพราะเกิดจากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่เปิดเผย ผ่านการอธิบายอย่างกว้างขวาง

ข้อจำกัดของเทคนิคการสนทนากลุ่ม

โยธิน แสงวงศ์ (2541, หน้า 148-149)

1. ถ้าวัตถุประสงค์ของการวิจัยไม่ชัดเจน การสนทนากลุ่มจะสับสนและได้คำตอบไม่ตรงประเด็นที่ต้องการศึกษา
2. การสร้างแนวคำถามต้องไม่วกวน ควรมีการทดลองก่อนใช้จริง มิฉะนั้นจะทำให้คำถามไม่ต่อเนื่อง
3. การคัดเลือกผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มไม่ควรเลือกคนที่ไม่ถูกกันอยู่ก่อนมาเข้ากลุ่มเพราะจะทำให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดเห็นจนยากจะหาข้อสรุปได้
4. พิธีกรต้องมีประสบการณ์หรือได้รับการฝึกฝนมาพอสมควรในการควบคุมการสนทนากลุ่ม ไม่ให้มีการพูดนอกประเด็นหรือผูกขาดการพูดโดยคนเพียงไม่กี่คน
5. การสนทนากลุ่มทำได้เพียงบางเรื่องเท่านั้น มิใช่ทำการศึกษาได้ทุกเรื่อง นักวิจัยจึงต้องพิจารณาก่อนว่าเรื่องใดควรใช้การสนทนากลุ่ม ถ้าใช้แล้วจะได้คำตอบที่คุ้มค่ากับการจัดสนทนากลุ่ม

6. เรื่องที่นำมาเป็นหัวข้อสนทนากลุ่มต้องคำนึงถึงเพศของพิธีกรด้วย เพราะบางเรื่องไม่เหมาะกับพิธีกรเพศชาย และบางเรื่องก็ไม่เหมาะกับพิธีกรเพศหญิง

7. เทปบันทึกข้อมูลต้องมีความพร้อมสามารถบันทึกข้อมูลได้อย่างต่อเนื่องตลอดการสนทนากลุ่ม หากเกิดความบกพร่องไม่สามารถบันทึกข้อมูลระหว่างการสนทนากลุ่มได้จะทำให้เสียข้อมูลไปเลย หากจะสนทนากลุ่มใหม่อีกครั้งผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มก็อาจเกิดความไม่พอใจไม่ให้ความร่วมมือ

ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งการศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารโรงเรียนกึ่งอำเภอเกาะช้าง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตราด โดยตัวแปรที่ต้องการศึกษา คือ สถานภาพของสมาชิกในชุมชนซึ่งประกอบด้วย ผู้ปฏิบัติการสอน ผู้ปกครองนักเรียน ผู้นำชุมชน กรรมการสถานศึกษา และสถานที่ตั้งของชุมชน คือ ตำบลเกาะช้าง และตำบลเกาะช้างใต้ ดังนี้ คือ

ที่ตั้งของโรงเรียน เป็นตัวแปรหนึ่งที่มีความสำคัญซึ่งโรงเรียนประถมศึกษา

ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติที่ตั้งอยู่ในแต่ละจังหวัด จะกระจายไปตามท้องถิ่นที่แตกต่างกันตามสภาพภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม สภาพแวดล้อมและปัจจัยต่าง ๆ (วิชาญ ทองดา, 2545, หน้า 31) ดังนั้นจากที่ตั้งของโรงเรียนเกาะช้าง ที่มีสภาพภูมิศาสตร์ที่อุดมสมบูรณ์ พื้นที่ตำบลเกาะช้างนั้น มีทั้งหาดทราย น้ำตกและทะเลที่สวยงาม บรรยากาศดี อากาศบริสุทธิ์ ส่วนตำบลเกาะช้างใต้ พื้นที่ส่วนใหญ่ติดทะเลแต่ไม่มีหาดทรายและน้ำตก ตำบลเกาะช้างจึงเป็นจุดที่นักท่องเที่ยวมาเที่ยวเป็นจำนวนมาก ประชากรจึงมีแหล่งทำมาหากินและมีรายได้จากการค้าขาย ทำรีสอร์ทเป็นจำนวนมาก จากปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้นับเป็นปัจจัยที่จำเป็นต่อการบริหารจัดการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จากผลการวิจัยของ สุวรรณ เมตมันกุล (2539, หน้า ๑) ได้ศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขต และนอกเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกที่มีผลต่อการปฏิบัติงานตามโครงการส่งเสริมการประกอบอาชีพอิสระเพื่อการมีรายได้ระหว่างเรียนของนักเรียน พบว่า ความเห็นในการปฏิบัติงานตามโครงการจำแนกตามสถานที่ตั้งของโรงเรียนด้านการเตรียมการ การดำเนินการ ประเมินผลโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และฐิติชัย จุฑาพรรณชาติ (2538, หน้า 17) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของการติดตามงานกับประสิทธิผลของโรงเรียนประถมศึกษาในเขตการศึกษา 12 พบว่า ประสิทธิผลของโรงเรียนประถมศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อจำแนกตามสถานที่ตั้งของโรงเรียน

ดังนั้นที่ตั้งของโรงเรียนที่ดำเนินงานการศึกษา ย่อมส่งผลต่อการจัดการศึกษาทั้งทางตรงและทางอ้อม การดำเนินงานอย่างถูกต้องในการบริหารงานโรงเรียนโดยนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วยจะทำให้มีประสิทธิภาพและบรรลุตามเป้าหมายของโรงเรียนและเป็นที่ยอมรับของสังคม ผู้วิจัยจึงได้นำมาศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้

สถานภาพของสมาชิกในชุมชน จากแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในแง่ของบุคคลหรือกลุ่มคณะบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วม ในการบริหารโรงเรียน ซึ่งมีอยู่หลายฝ่ายพบว่า แต่ละฝ่ายทั้งผู้ปฏิบัติการสอน ผู้ปกครองนักเรียน ผู้นำชุมชน กรรมการสถานศึกษามีส่วนเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการบริหารโรงเรียน ทั้งส่วนที่แตกต่างกันและสอดคล้องกัน (จินฉัตร ปะโคทอง, 2549, หน้า 91) ดังนี้ คือ ผู้ปฏิบัติการสอนเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่องานการศึกษาเพราะเป็นผู้ประสิทธิประสาทวิชาความรู้แก่ผู้เรียนให้เกิดรูปธรรม เป็นบุคคลหลักที่มีส่วนอย่างมากที่ทำให้การจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพตามเป้าหมายของหลักสูตรและตามที่ชุมชนต้องการ ผู้ปกครองนักเรียนเป็นบุคคลที่สำคัญยิ่งต่อตัวเด็กเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จในการบริหารโรงเรียนเพราะเป็นทั้งผู้ให้ และผู้รับ หากสถานศึกษาสามารถตอบสนองความต้องการของผู้ปกครองที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนมากความสำเร็จย่อมมากตามสัดส่วน ผู้นำชุมชนนับเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอีกท่านหนึ่งเพราะเป็นตัวแทนของหมู่บ้านเป็นผู้ที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือและไว้วางใจ ผู้นำชุมชนเข้าใจในความจำเป็นและความต้องการของประชาชนได้เป็นอย่างดี กรรมการสถานศึกษาเป็นบุคคลในชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกจากโรงเรียนให้เป็นคณะกรรมการโรงเรียน กรรมการสถานศึกษาจะเป็นผู้สรรหาสิ่งที่ชุมชนต้องการ เป็นผู้ดำเนินการและเป็นฝ่ายนำในการพัฒนาโรงเรียนและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของโรงเรียน ช่วยผลักดันงบประมาณมาช่วยเหลือในกิจการและงานของโรงเรียนหลายด้าน ดังจะเห็นได้จากการศึกษาปัญหาการบริหารงานโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาในจังหวัดสกลนคร ของเอกชัย บุตรแสนคม (2539, บทคัดย่อ) พบว่า ผลการเปรียบเทียบระดับปัญหาการบริหารงานโรงเรียนที่มีสถานภาพตำแหน่งต่างกัน และในโรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับปัญหาการบริหารงานโรงเรียนโดยส่วนรวมและในแต่ละด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

ดังนั้นสถานภาพของสมาชิกในชุมชน ทั้งผู้ปฏิบัติการสอน ผู้ปกครองนักเรียน ผู้นำชุมชน กรรมการสถานศึกษา จะรับรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมชุมชน ในการบริหารโรงเรียนนั้น ทั้งส่วนที่แตกต่างกันและสอดคล้องกัน ผู้วิจัยจึงได้นำตัวแปรนี้มาทำงานวิจัยที่แสดงว่า ความแตกต่างในบทบาทที่คล้ายคลึงกันหรือเหมือนกันของ 4 กลุ่มนี้ก่อให้เกิดความแตกต่างในการมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

สฤณี มินทะ (2536, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัย เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาในสังคมไทย แนวคิด ปัญหา อุปสรรค และแนวทางในอนาคต ผลการวิจัยพบว่า การจัดการศึกษาในอนาคตต้องตั้งอยู่บนหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ประชาชนสามารถมีส่วนกำหนดรูปแบบ เนื้อหา และวิธีที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยรัฐต้องลดบทบาทควบคุมลงมาเป็น การสนับสนุนและประชาชนเองต้องตระหนักถึงศักยภาพของตนและผลักดันตัวเองให้เข้าไปมีส่วนร่วมทั้งในเรื่องของการจัดการศึกษา เรื่องอื่น ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและชุมชนของตนให้มากยิ่งขึ้น

วินัย อยู่เจริญ (2537, บทคัดย่อ) ศึกษาสภาพการใช้ทรัพยากรในชุมชนในการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระบุรี ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระบุรี ใช้ทรัพยากรในชุมชนเพื่อการบริหารงานในวิชาการ 4 ประเภท คือ ทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น และทรัพยากรสังคม โดยลักษณะการใช้ ได้แก่ ขอคำปรึกษาหรือข้อเสนอแนะการศึกษานอกสถานที่ การมอบหมายให้นักเรียนไปศึกษาค้นคว้าและการให้นักเรียนไปร่วมกิจกรรมส่วนปัญหาอุปสรรคในการใช้ทรัพยากรส่วนใหญ่ที่ประสบ คือ ระยะทางอยู่ห่างไกล ทรัพยากรมีน้อย และขาดการอนุรักษ์ ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ ได้แก่ ขาดงบประมาณ ความไม่ปลอดภัย และขาดข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งทรัพยากรในชุมชน

กฤษณา ไตรศิริ (2538, บทคัดย่อ) ศึกษาการจัดกิจกรรมการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดเทศบาลและเมืองพัทยา ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมที่โรงเรียนจัดมากคือ การจัดประชุมผู้ปกครองนักเรียน และผู้นำชุมชน ก่อนเปิดภาคเรียนทุกต้นปี ทุกปี การให้ยืมอาคารสถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ การเข้าร่วมกิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณี การเชิญประชาชนมาร่วมกิจกรรมของโรงเรียน ปัญหาในด้านการดำเนินกิจกรรม คือ ผู้บริหารมีงานในหน้าที่มากเกินไป ไม่มีเวลาออกไปเยี่ยมชุมชน ขาดบุคลากรที่มีความรู้ด้านอาชีพที่จะให้การแนะนำประชาชน ครูมีงานในหน้าที่มาก ไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ประชาชนยากจนเข้าใจว่าการดำเนินงานภายในโรงเรียนเป็นหน้าที่ของครูฝ่ายเดียว

เมตต์ เมตต์การุณจิต (2540, หน้า 59) ศึกษาการเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาโรงเรียนเทศบาล พบว่า ยังไม่เข้าไปตามหลักการทั้งในด้านจุดมุ่งหมาย การคัดเลือกกรรมการศึกษา ปริมาณการเข้าร่วมและการใช้ศักยภาพในด้านการบริหารยังไม่เพียงพอ

ปัจจัยที่ส่งเสริมและที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมมี 2 กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน ได้แก่ บุคลากรของโรงเรียน การปฏิบัติงานของโรงเรียนต่อกรรมการศึกษา การปฏิบัติงานของครู ผลการปฏิบัติงานของโรงเรียน

พจนีย์ เทียมศักดิ์ (2543, หน้า 218-228) ได้วิจัยเรื่อง ปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน พบว่า การเรียนรู้ในระบบโรงเรียน คือ การพัฒนาของรัฐที่ใช้ระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและการพยายามทำประเทศให้ทันสมัยแบบตะวันตกมีการใช้ระบบราชการเป็นแกนกลางในการชี้แนะและกำหนดแนวทางการจัดการศึกษา ทำให้ระบบโรงเรียนอยู่ภายใต้ระบบราชการที่มีการสั่งการในแนวดิ่งจากส่วนกลางไปยังส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น ในการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนได้เน้นวิธีคิดและวิธีการดำเนินชีวิตแบบสังคมนิยม ซึ่งอาจทำให้เกิดการแปลกแยกจากวิถีชีวิต ชาติความยึดหยุ่นไม่เหมาะสมกับพื้นที่และไม่ตั้งอยู่บนความต้องการของชุมชนและพื้นฐานของภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยเหตุที่การเรียนรู้ในระบบโรงเรียนที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยมิได้เกิดขึ้นลอย ๆ หากแต่เกิดขึ้นจากโครงสร้างของระบบการศึกษา ซึ่งถูกสร้างขึ้นมาภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

ศิรินทร์รัตน์ ทองปาน (2544, บทคัดย่อ) ได้วิจัย เรื่อง รูปแบบและบทบาทการมีส่วนร่วมที่พึงประสงค์ของผู้ปกครอง: ศึกษาเฉพาะกรณีผู้ปกครองที่เป็นกรรมการโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า 1) การพัฒนาการเรียนการสอนและหลักสูตร พบว่าผู้ปกครองต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่นและต้องการช่วยเหลือโรงเรียนในการนำนโยบายของโรงเรียนไปแจ้งให้ผู้ปกครองทั่วปทราบเพื่อขอความร่วมมือในการทำงานร่วมกัน 2) การพัฒนาด้านประสานงานและปรับใช้ทรัพยากร พบว่า ผู้ปกครองต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนโดยเป็นผู้ประสานงานและระดมความช่วยเหลือจากแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกของโรงเรียน 3) การพัฒนาบุคลากร พบว่า ผู้ปกครองต้องการให้คำปรึกษา แนะนำแก่บุคลากรภายในโรงเรียนเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความรู้และทักษะต่าง ๆ แก่ผู้ปกครอง ครู และนักเรียน 4) การพัฒนาด้านสังคม และกายภาพ พบว่า ผู้ปกครองต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน โดยเป็นผู้สนับสนุน ทั้งวัสดุ สิ่งของ และกำลังทรัพย์

ธีระ รุณเจริญ (2546, หน้า ข) ได้วิจัย เรื่อง “สภาพและปัญหาการบริหารจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาในประเทศไทย” พบว่า ปัจจุบันชุมชนและสมาคมครูผู้ปกครองมีส่วนร่วมเพียงการบริจาคเงินเป็นหลัก อีกทั้งการใช้คณะกรรมการโรงเรียนเพื่อตามวัฒนธรรมการปฏิบัติเดิม ความรู้ ความสามารถ และความชัดเจน ในอำนาจหน้าที่รวมทั้งศักยภาพอื่นยังไม่มากพอ ผู้ปกครองยังขาดความรู้ความสามารถในการเข้ามามีส่วนร่วมใน

การบริหารการศึกษา ร่วมปฏิบัติงาน และการไม่ร่วมมือช่วยเหลือ มีเจตคติที่ไม่ดีต่อโรงเรียน และได้อภิปรายผลตอนหนึ่งว่า การจัดการศึกษาดังนี้ต่อไป ถือว่า “ทุกคน” ต้องมีส่วนร่วม รับผิดชอบ (All for Education) การบริหารและการจัดการศึกษาจะเป็นไปในวงกว้างโดยเฉพาะ ผู้ปกครอง นักเรียน ประชาชน องค์กร สมาคม หรือหน่วยงานอื่น ๆ โดยเฉพาะผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stake-Holder) จะต้องเข้าร่วมจัดการศึกษาความสลับซับซ้อนจะมีมากขึ้น ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ (Systematic) จึงจะไม่ทำให้การบริหารและการจัดการสับสนยุ่งยาก ล้มเหลว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปฏิบัติงานร่วมกับคณะกรรมการโรงเรียนตาม พ.ร.บ. ดังนั้น ผู้บริหารโรงเรียนต่อไปนี้จะต้องเป็นผู้บริหารมืออาชีพยุคใหม่ จำต้องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการบริหารเดิมที่ไม่พึงปรารถนาและไม่สอดคล้องกับแนวทางการบริหารตามแนวปฏิรูปการศึกษา นั่นคือ เน้นการบริหารโดยองค์คณะบุคคลหรือการบริหารแบบมีส่วนร่วม

สรุปจากการศึกษาวิจัยในประเทศดังกล่าว สรุปได้ว่า ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นพลังสำคัญในการจัดการศึกษา อันจะนำไปสู่การพัฒนาการศึกษาให้เป็นไปตามแผนพัฒนาการศึกษาตามเป้าหมาย และเป็นการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

งานวิจัยต่างประเทศ

สำหรับงานวิจัยของต่างประเทศ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารโรงเรียน มีดังต่อไปนี้

อเมนู เทกกา (Amenu-Tekaa, 1988, p. 1626-A อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิจารณ์, 2537, หน้า 185) ได้ศึกษาทัศนะของชาวอินเดียในประเทศเคนาดาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาซึ่งผลวิจัยพบว่า การจัดการศึกษาประสบความสำเร็จในชุมชนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรการจัดการศึกษาที่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนและสอดคล้องกับวัฒนธรรมนั้น ๆ เมื่อประชาชนมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งในการจัดการศึกษา ก็จะประสบความสำเร็จ

แอบเดล ฮาดี้ (Abdel-Hady, 1990, p. 3276-A) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารการศึกษาในประเทศอียิปต์ ได้แสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลักสำคัญของประชาธิปไตยจำเป็นต้องปรับปรุงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ควรจะกำหนดเป้าหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ช่องทางการติดต่อสื่อสารระหว่างประชาชนกับสถานศึกษาประเด็นกิจกรรมที่ประชาชนควรจะมีส่วนร่วม

ชูเลอร์ (Schuler, 1996, p. 2595-A) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารการศึกษาในมหาวิทยาลัยมินนิโซตา สหรัฐอเมริกา โดยศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ ผลปรากฏว่าเข้ามามีส่วนร่วมอย่างไม่มีประสิทธิภาพเกิดจาก

ความบกพร่องในการติดต่อสื่อสาร ปัญหาการมีส่วนร่วม ได้แก่ ระดับของการเข้าร่วม การเข้าร่วมเพียงเรื่องเดียว การเข้าร่วมโดยขาดความเข้าใจในสถานการณ์ทั้งหมดขาดข้อตกลง เกี่ยวกับขอบเขตของการมีส่วนร่วม เป็นต้น

เออเดลแจค (Erdeljac, 1985, p. 3250-A) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจระหว่างศึกษาธิการกับประธานสหภาพครูของโรงเรียนรัฐบาลในรัฐเพนซิลวาเนีย ได้ระบุองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมที่ศึกษาได้แก่ 1) อำนาจการมีส่วนร่วมของครูในการตัดสินใจ 2) ความสัมพันธ์ของบุคลากรกับข้อมูลที่ใช้ประกอบการตัดสินใจ 3) อำนาจของการติดต่อสื่อสารและการจูงใจ 4) ระดับของการแสดงออกและการมีส่วนร่วมของหมู่คณะที่มีต่อการตัดสินใจ 5) คุณของอำนาจในการตัดสินใจแต่ละระดับต่องานที่ก่อให้เกิดคุณภาพ 6) สิทธิของสมาชิกในแต่ละระดับต่อการกำหนดเป้าหมาย หลักสูตร บุคลากร การเงินและบริการ 7) อำนาจของโครงสร้างงานปัจจุบันและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของครู ผลการวิจัยพบว่า ทั้ง 2 ฝ่ายมีการรับรู้ที่แตกต่างกัน โดยศึกษาธิการมีการรับรู้ อำนาจการมีส่วนร่วมของครูในการตัดสินใจ ความสัมพันธ์ของบุคลากรกับข้อมูลที่ใช้ประกอบการตัดสินใจ อำนาจของการติดต่อสื่อสารและการจูงใจ ระดับของการแสดงออกและการมีส่วนร่วมของหมู่คณะที่มีต่อการตัดสินใจ คุณของอำนาจในการตัดสินใจของแต่ละระดับต่องานที่ก่อให้เกิดคุณภาพสิทธิของสมาชิกในแต่ละระดับต่อการกำหนดเป้าหมาย หลักสูตร บุคลากร การเงินและบริการ อำนาจของโครงสร้างงานปัจจุบันและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของครูมากกว่าประธานสหภาพครูของโรงเรียนรัฐบาล และขณะเดียวกันศึกษาธิการมีความต้องการการมีส่วนร่วมตามโครงสร้างทางการมากกว่าความเห็นของประธานสหภาพครู

แมคคลอนเนน (MacLonan, 1999, p. 4118-A) ศึกษาการสร้างความสัมพันธ์ของโรงเรียนฝึกอาชีพกับการมีส่วนร่วมของธุรกิจและการศึกษาโดยใช้ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องเป็นตัวเชื่อมโยง ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกระบวนการสร้างความผูกพันของโรงเรียน อันเป็นการร่วมมือกันระหว่างธุรกิจต่าง ๆ และโรงเรียนอาชีวะต่าง ๆ ในรัฐโคโรลาโด เน้นการให้การสนับสนุนทางการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาซึ่งจะเป็นแนวทางในการปฏิรูปการศึกษาในอนาคตต่อไป และในขณะเดียวกันลักษณะการทำงาน ก็จะได้รับปรับปรุงเปลี่ยนแปลงซึ่งคำถามที่ใช้ในการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและเป็นการเปรียบเทียบลักษณะของการมีส่วนร่วมใน 7 ด้านต่อไปนี้คือ 1) ความรู้ 2) ข้อมูลข่าวสาร 3) บุคลากร 4) การจัดการ 5) ความสำคัญในการให้ความร่วมมือ 6) การทำงานเป็นทีม 7) ผลผลิตของการเปลี่ยนแปลง ผลของการศึกษาก่อให้เกิดรูปแบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นเครื่องชี้ทั้ง 7 ด้านที่เชื่อมประสานในการให้ความช่วยเหลือ

ด้านเทคนิควิธีการและการฝึกการอบรมซึ่งนำไปสู่ระดับการเปลี่ยนแปลงที่เต็มไปด้วยความเจริญก้าวหน้า

บาร์นส์ (Barnes, 1995, p. 3152-A) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนของผู้ปกครองนักเรียน พบว่า การมีส่วนร่วมกับการเรียนการสอนของโรงเรียน โดยอุดมคติแล้ว ผู้ปกครองต้องการมีบทบาทที่โรงเรียนหรือในชั้นเรียน แม้ว่าจริงๆ แล้วการมีส่วนร่วมของพวกเขาจะไม่เป็นไปตามอุดมคติดังกล่าว และได้พบว่าผู้ปกครองยังมีวุ่นวายในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเห็นคุณค่าของการศึกษา และเห็นว่าโรงเรียนจำเป็นต้องตระหนักถึงความคาดหวังด้านการศึกษา และวัฒนธรรมของผู้ปกครองด้วย

แมรี (Marie, 1998, p. 192) ได้ศึกษาค้นคว้าธรรมชาติของความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษานอกระบบโรงเรียนและชุมชนของชาวนามิเบีย มีจุดประสงค์สนับสนุนประชาสัมพันธ์การศึกษาชุมชน คือ การร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนรอบข้าง ซึ่งได้ช่วยเพิ่มคุณภาพและความสัมพันธ์ทางการศึกษา ซึ่งก่อนชาวยุโรปเข้ามาติดต่อ (Namibia) ชุมชนได้เป็นตัวแทนทางการศึกษาโดยตรงและขั้นต้นคือฝึกให้คนหนุ่มสาวมีความรับผิดชอบช่วยเหลือกันในกลุ่มในชุมชนในช่วงปี 1800 การศึกษาในยุโรปได้เริ่มมีบทบาทการศึกษาในชุมชน ปัจจุบันกระทรวงศึกษาและวัฒนธรรมของนามิเบีย (MBEC) ได้ร่วมมือกันกับผู้ลงทุนทางการศึกษาและการค้นคว้านี้ชี้ให้เห็นว่า การร่วมมือระหว่างผู้ลงทุนทางการศึกษาจะทำให้จุดประสงค์ทางการศึกษาของชาติประสบผลสำเร็จได้

บรูซ (Bruce, 1999, p. 6026-A) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของครูใหญ่โรงเรียนประถมศึกษา เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับชุมชน พบว่า ความคาดหวังของโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับชุมชน สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนที่จะมีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนสำหรับความคาดหวังของครูใหญ่โรงเรียนประถม นั่น ผลการวิจัย พบว่า ครูใหญ่คาดหวังที่จะให้ผู้ปกครองของนักเรียนได้มีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับการเรียนรู้การอบรมสอนเด็กให้มากยิ่งขึ้นให้การทำงานมีความคาบเกี่ยวกับโรงเรียน และต้องการให้มีชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของเด็กด้วยครูและผู้ปกครองมีความต้องการที่จะให้ครูใหญ่ที่พักหรืออยู่อาศัยภายในบริเวณโรงเรียน ครูใหญ่มีความเห็นว่า การสื่อความหมายระหว่างโรงเรียนกับชุมชน มีอุปสรรคอยู่อย่างหนึ่งคือการที่ทำให้ความหมายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งถูกเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเนื่องมาจากการถ่ายทอดข่าวหรือการส่งข่าวเกิดความผิดพลาด

โกลด์ (Gold, 2000, p. 295) ได้ศึกษาการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาระดับโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยเน้นการให้ความร่วมมือระหว่างชุมชน ผู้ปกครอง และนักศึกษา ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปการศึกษาในรัฐฟิลาเดลเฟีย ผลการศึกษาพบว่า การจัดการของ

ชุมชนเป็นสื่อกลางระหว่างผู้ปกครอง ครอบครัวกับโรงเรียน เพื่อเป้าหมายในการเสริมสร้าง การอ่านออกเขียนได้ และการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับชุมชน ทำให้ผู้ปกครองได้รับความรู้เกี่ยวกับ ชุมชน ดังนั้นการสร้างหุ้นส่วนและความร่วมมือระหว่างผู้ปกครองกับนักการศึกษา ทำให้เกิด ทรัพยากรที่มีคุณค่าทั้งในด้านสังคมและวัฒนธรรมให้แก่โรงเรียน

จากการศึกษางานวิจัยต่างประเทศดังกล่าว สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็น ปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษา เพราะสถานศึกษาและชุมชนเป็นสถาบันที่มีความใกล้ชิดกัน ดังนั้นการจัดการศึกษาให้ประสบผลสำเร็จต้องอาศัยความร่วมมือจากทุก ๆ ฝ่าย